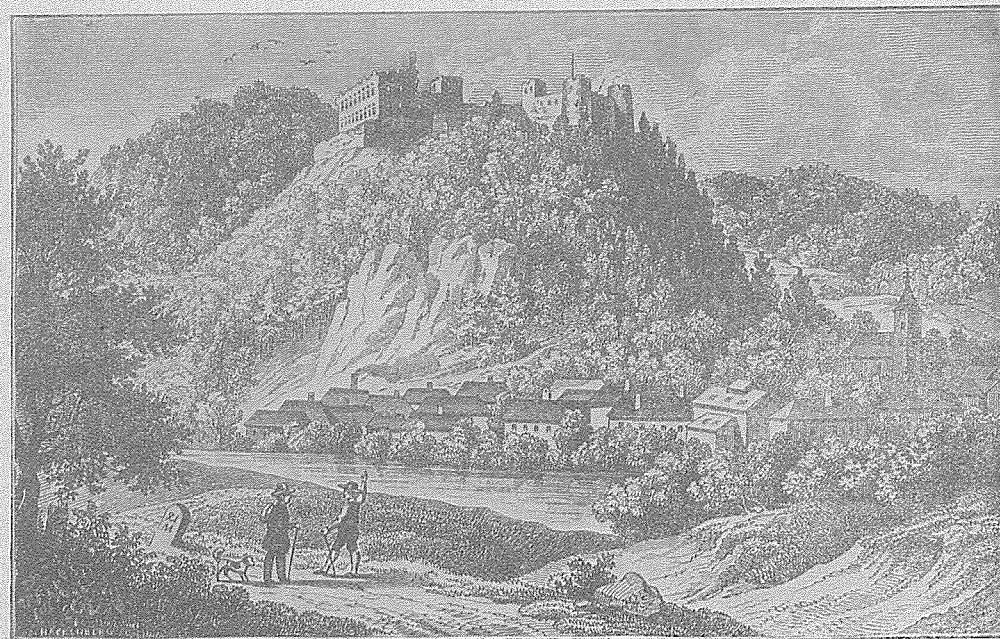

Záhorská

Pohled na hrad Helštýn r. 1856.

kronika

Redaktor a vydavatel Antonín Fröhlich, Dolní Újezd u Lipníka n. B.

Tiskem knihtiskárny Jar. Strojil v Přerově.

»Záhorská kronika« vychází čtvrtletně v Dolním Újezdě u Lipníka nad Bečvou. Předplácí se do 1. ledna 1938 10 Kč, od 1. ledna 1938 12 Kč. Placení se děje složnými lístky šekového úřadu č. 100.630 Brno.

Užívání novinových poštovních známek povoleno výnosem ředitelství pošt a telegrafů v Brně č. 69.140-VI. ze dne 18. srpna 1925.

Podací poštovní úřad: Dolní Újezd u Lipníka n. B.

Adresa redakce a administrace: »Záhorská kronika« v Dolním Újezdě u Lipníka n. B.

Obsah 3. čísla: Antonín Fröhlich: 150 let školy v Dolním Újezdě. — Florian Zapletal: Zbor českých bratří v Hranicích. — Dr. E. Burkart: Nerosty Přerovska a Kojetínska. — Inventář hradu Helštýna z r. 1552. — Dr. Josef Skutil: Neznámý Gallas. — Boh. Indra: Hranický měšťan Lukáš Kremz, popravený r. 1627. — Mjr. děl. Rud. Jansa: Lipník nad Bečvou vojenskou posádkou. (Pokračování.) — Florian Zapletal: Tas Václav Podstatský z Prusinovic a na Čekyni. — F. N.: Ze slavné doby hradu Helštýna (1475—1554). — Miroslav Bartoněk: Nová plastická mapa Hranicka. — Karel Slavík: Vzácné sbírky na Potštátě. — Jos. Částečka: O »posecích«.

Drobné zprávy: Vesnice přidáné k právu drahotuškému. (Boh. Indra.) — Drobnosti z Horního Újezda na Záhoří. (Ant. Studený.) — Staré náhrobní kameny na hřbitově v Hranicích. (Fl. Zapletal.) — Anna Zerotinská. (F. Z.) — Gelasius Dobner, učený píarista. (Fl. Zapletal.) — Obraz od malíře Martina Ferdinanda Chvátala. (Fl. Zapletal.) — Švédové na Fulneku na sklonku třicetileté války. (F. Z.) — Krvavou exekuci v Hranicích. (F. Z.) — Zvonění proti kobydkám v Drahotuších r. 1712. (B. I.)

K obrázku na obálce: Pohled na hrad Helštýn z r. 1856 je z almanachu »Huldigung«. Viz »Staré pohledy na hrad Helštýn« od Floriana Zapletala, Záhorská kronika roč. XVIII., čís. 1., str. 3., 4.

Redakci došlo:

Florian Zapletal: **Viktorin ze Žerotína a na Hustopečích nad Bečvou.** Zvláštní otisk ze sborníku »Záhorská kronika«, Přerov 1937.

F. Horečka: **Hore synku.** Tři rozpravy o Petru Bezručovi. Vydal Moravský východ ve Frenštátě pod Radhoštěm 1937. Cena 3 Kč.

Opět po delší přestávce vychází **Naše Valašsko**, kulturní věstník o jeho životě a potřebách. Řídí Fr. Tábořský a J. Válek. Ročník IV., číslo 1. Valašské Meziříčí 1938. Předplatné ročně Kč 25.—. Doporučujeme!

Daňový poradce, Praha-Král. Vinohrady, Moravská 47 upozorňuje: Záleží na daňovém poplatníku, by v daňo-právníckých záležitostech se chránil a využil všech výhod. Proto vydán »**Daňový poradce**«, který obsahuje veškeré platné předpisy daňové dle nejnovějšího stavu, včetně **nové daňové novely** ze dne 6. 7. 1936 a jest vybaven vysvětlivkami a příklady z praxe. Na veškeré daňo-právnícké otázky jsou tam uvedena vysvětlení. Cena Kč 36.—. Doporučujeme!

Nakladatelství R. Prombergera, knihkupce v Olomouci vydává **Výbor prosaických prací Metoděje Jajna v pěti svazcích**. Třetí svazek »**Rozběhlé pěšiny**« jest soubor pěti větších prací Jajnových o lidech, jejichž úsilí vyznělo naplano. Jako téměř v celém díle Jajnově uplatňuje se i zde skvěle autorova moudrá uvážlivost, pohlízející na tíži a vratkost lidského života se zatrpklé smířeným úsměvem. Str. 320, Kč 22.—.

Totéž nakladatelství vydalo: **Vlasta Pittnerová: Zmařený život**. Sebraných spisů sv. XLV. Kč 15.—. Nový svazek stále svěžích spisů Pittnerové obsahuje šest povídek, jejichž hrdinkami jsou hlavně ženy, dobré, oddané, prožívající pohodu klidného života i zmtané osudem, kterého si nezavinily. Stěží a bída lásky, bláhobytí a strádání jsou údělem některých z těchto žen, které se proti světu často obrnou tvrdostí, ale pod touto ochranou skořápkou se jim ozývá tep měkkého srdce. Rozmanitost pohledů na život, rušný a poutavý děj i nečekané rozuzlení zápletek si jest podmaní mysl našich čtenářek, jimž hlavně je tato kniha určena. Doporučujeme.

Z Á H O R S K Á K R O N I K A

Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví.

Vychází čtvrtletně v Dolním Újezdě u Lipníka nad Bečvou.

Ročník XX.

Březen 1938.

Číslo 3.

Antonín Fröhlich:

150 let školy v Dolním Újezdě.

Před založením školy.

Před r. 1788 byly obce Dolní Újezd s Trnávkou, jakož i Tupec přiškoleny k farní škole v Oseku,¹⁾ kamž byly tyto obce i přiřaženy. Z Dolního Újezda vedla do Oseka polní cesta, která za deště a v zimě zvláště školním dětem byla neschůdnou. Proto také děti z jmenovaných obcí zřídka kdy školu oseckou navštěvovaly, většinou tam do školy nechodily.

Rodiče dbalí toho, aby jejich děti poznaly aspoň počátky čtení, psaní a počítání, svěřovali je domácím učitelům, kterými tehdy byli vysloužilci, světem zkušení řemeslníci a písmáci,²⁾ kteří hlavně v zimě mládež vyučovali. V Dolním Újezdě před r. 1788 jakýsi **Václav Rakovský**, tkadlec, ve svém domku č. 29 »Na vrchách« děti vyučoval. Tkadlec tkal na stavu a žáci stojící okolo stavu četli (»říkali«), více prý však naslouchali vypravování světem prošlého mistra. Způsobem takovým neb podobným nahrazováno vyučování školní. Stačilo v té době primitivnímu smýšlení lidu, jak o vyučování, tak i o tehdejší vzdělanosti učitelově.

Kdo uměl trochu čísti, psátí a počítati a znal katechismus, byl schopen státi se učitelem. Teprve Teresiánská reforma školní zakládala **normální** školy (1771 ve Vídni, 1772 v Brně) a v krajích školy **hlavní** (1776 v Olomouci a Uničově, píaristickou v Lipníku) pro vzdělání mládeže i pro výcvik učitelstva.³⁾ Návštěva školy stala se nařízením školního řádu z r. 1774 povinnou.

¹⁾ Farní škola v Oseku se připomíná již r. 1622; patřily k ní obce Radvanice, Veselíčko, Dolní Újezd, Trnávka, Tupec, Bohuslávky a Staměřice.

²⁾ Na Veselíčku byl prvním učitelem krejčí a kostelník zámecké kaple Václav Kopeček. Za službu kostelnickou v zámecké kapli dostával bečku piva, 2 měrice žita, 4 měrice rži a 4 sáhy měkkého, loket dlouhého dřeva. Učil od roku 1788—1833. Manželka jeho měla prodej tabáku a kramářství. (J. Bažura: Vlastivěda moravská. Lipenský okres 1919.) V Hlinsku vyučoval jakýsi tkadlec, v Podhoří vojenský vysloužilce a krejčí Jan Pacák (1786—1817), v Týně domkař Tomáš Zavadil a v Bohuslávkách vysloužilý voják Libor Vymětal a pod. Srov. Jan Bažura: Lipenský okres.

³⁾ Hlavní školy měly sice 4 třídy, ale šest oddělení, zabírající v sobě též třídy reální, rovnající se částečně nynějším školám měšťanským. Píaristická kolej lipenská zřízena r. 1636 zrušena 1873. (Fr. Krestýn: Škola a rektori prošenští. ČVSM Olomouc XLIII.)

R. 1786 byli ustanoveni krajští školní komisaři, jimž uloženo navštěvovati normální a triviální⁴⁾ školy, vyšetřovati jejich potřeby. Stanoveno tehdy pravidlo, že při farách, kde v obvodu půl hodiny je 90—100 do školy patřících dětí, nutno zříditi triviální školu. 1. listopadu 1787 vydal nařízení krajský úřad přerovský, jenž sídlil v Hraničích, všem vrchnostenským úřadům,⁵⁾ že pro opravu a ustálení školství nově ustavená komise dne 5. listopadu 1787 v příslušném panství a v obcích k tomuto náležejících, činnost svou započne, aby žádoucí opravy ve školství provedeny býti mohly.

Do Dolního Újezda zavítala dotyčná komise dne 10. ledna 1788. Zástupcům obcí Dolního Újezda, Trnávky a Tupce bylo se komise zúčastnění.

O jednání komise sepsán německý protokol, který v překladu zní takto:

Protokol⁶⁾

o školní prohlídce v obci Dolní Újezd dne 10. ledna 1788, kdež byli přítomni: c. k. krajský komisař pan Jakub Prakisch, vrchní lipenské-
ho panství p. Ondřej Karel Hitschmann, lipnický děkan p. Jan Hauschild, újezdský rychtář Jan Kubáč a pudmistr Fridrich František, tupecký rychtář Antoš Brada a pudmistr Josef Zábranský.

Zdejší obec nemá školy ani učitele, pro vzdálenost přes 1 hodinu od fary (v Oseku), také školu navštěvující děti nemá, ačkoliv by se jich v okruhu půl hodiny vzdáleném asi 100 našlo.

Poněvadž nyní Dolní Újezd již rok je určen jako lokalie a protože na domluvu duchovního vystavením kaple a školy došel by svého cíle: má býti ihned k řádnému vyučování přijat prozatímní učitel, který by zatím mládež v některé selské jizbě vyučoval a který by měl také povinnost:

Jména všech sem příslušných školou povinných dětí denně přechíst, nepřítomné poznačit a je ku konci každého týdne příslušnému rychtáři k potrestání oznámiti, platíci k placení dvojnásobného školního platu a chudobné k veřejné práci vykázat. Školní plat,⁷⁾ který do budoucna k vůli potřebnému dřevu k otápení školy a vlastního bytu, stanoven za každé dítě 1. oddělení 2 kr. týdně, za každé dítě 2. oddělení 3 kr. týdně, nemůže podle § 5 nejvyššího ustanovení býti odváděn učiteli, nýbrž u příslušného rychtáře a od něho proti potvrzení předán. To týká se příjmů, k jichž odvádění přískolení obce se zavazují a to:

a) Dolní Újezd bude platit ročně 15 zl. 25 kr. rektorského platu, b) Trnávka 7 zl. 57 kr., c) Tupec 3 zl. 25 kr. — v půlletních lhůtách a to první polovici okolo sv. Jana, druhou okolo vánoc odvádět a jsou mezi těmito obnosy započítány všechny dávky, které tyto osady před tím oseckému učiteli pode jménem rektorského platu, desátku, koled,

⁴⁾ Druh hlavních škol; triviální školy byly naše obecné.

⁵⁾ Byly to velkostatkářské hospodářské úřady, jimž tehdy přidělena moc okresních soudů.

⁶⁾ Opis v archivu školy v Dolním Újezdě.

⁷⁾ Vybíralo se v sobotu, odtud název »sobotáles«. Poněvadž (podle zkušeností v jiných obcích) mnozí líknavě platili, vybírala školní obec.

za zvonění, za vypsání povinných ke zpovědi a za vybírání zpovědních »cedulek«, svátkových a posvícenských koláčů každoročně odváděly a novému učiteli mimo odvedeného, společně smluveného školního platu a hotových peněz, přístě nejsou nic více povinny.⁸⁾

Podle § 1 nejvyššího ustanovení musí všechny děti od 6 až do 12 roků choditi do školy, v důsledku toho musí od 1. listopadu do konce dubna denně dvakrát, od 1. května do konce října mimo prázdná 6 týdnů o žních, v poledních hodinách denně jen jedenkrát vyučování navštěvovati.

Po tomto sezení, když všechno pevně stanoveno a již ničeho nebylo vzpomenu, byl protokol skončen a všemi zúčastněnými vlastnoručně podepsán.

To se stalo v Dol. Újezdě dne a roku jako nahoře.

Jakub Alois Prakisch v. r.	Jan Kubáč v. r., fojt.
c. k. krajský komisař.	Ignác Rakovský v. r.
Ondřej Karel Hitschmann v. r.,	Antoš Brada v. r.
vrchnostenský zástupce.	Antoš Rochla v. r.
Jan Hauschild v. r.,	František Fridrich v. r.
děkan v Lipníku.	

Táž komise ještě týž den sestavila výkaz příjmů (»Fasse«) učitele v Dolním Újezdě:

Určení příjmů pro školu v Dolním Újezdě, panství Lipník.

Příjem z pohřbů, tak jako v roce 1787 vydáno	7 zl. 15 kr.
rektorský plat a koleda ¹⁰⁾ hotově	26 zl. 47 kr.
týdenní školní plat od tehdejších napočítaných 52 škol- ních dětí à 2 kr., ročně	69 zl. 20 kr.

⁸⁾ Plat rektorský r. 1787 v Oseku, kam obce Dolní Újezd s Trnávkou a Tupcem, před založením školy v Dolním Újezdě, byly přískoleni: Z každého dítěte dostával týdně 2 kr. za dřívější pecny chleba. Od obce měl 1½ kopy žita, 2½ kopy rži, 2¼ kopy ovsu a 3½ r. peněz. Místo koledy obdržel o novém roce 3 r. Obec dávala pro školu 2 sáhy dříví a 3 kopy otýpek. Za vybírání zpovědních cedulek dostával po vejci, na Velkonoci, sv. Duch a v hody po koláči, zápisné do matrik, festivalu 36 kr., za zpívání pašii 30 kr., na papír zpovědních cedulek 15 kr. Z Veselicka dávali mu farníci po 28 snopech rži a žita a platu 2 r. 42 kr., místo koledy od každého sedláka 5, zahradníka 2 a domkaře 1½ kr.; místo koláčů o hodech od sedláků po 1½, od zahradníků po 1 kr. a od domkařů po 3, a za vybírání zpovědních cedulek po vejci. Z Radvanic bral toliko obilní desátky. (J. Badura: Vlastivěda, Lipenský okres.)

⁹⁾ Školní fassí rozuměla se právní listina, do níž všechny příjmy učitele zevrubně byly vepsány a jež při presentaci nové osoby učitelské se vždy obnovovala. Fasse byla věrným obrázkem poměrů té které školy. — Tato fassé je překlad z německého originálu, uloženého v archivu školy v Dolním Újezdě. — Zlatý (fl.) se počítal po 60 kr a školní rok po 40 týdnech. 10 zl. se odčítávalo na čistě-
ní školních místností.

¹⁰⁾ Dříve chodil v jiných obcích učitel od vánoc do Hromnic se žáky a knězem po domech; kněz žehnal, zkoušel též náboženství, učitel psal na dvéře nápis tříkrálový (+ K + M + B) a se žáky zpíval. Při tom byli podarováni. Dvorním dekretem z r. 1785 byly návštěvy domů zapovězeny, výslovně však podotknuto, že příjem z nich má zůstat učiteli nadále, že však jej má vybírati obec a učitel vyplácet na kvitanci. (Dr. Richard Fischer: Loštice II. — školství, str. 17, ČVSM XLIII.)

školnímu mistrovi hotově	5 zl. —
pro školu zvlášť hotově 10 zl.	— —
celkem	108 zl. 22 kr.

Dolní Újezd 10. ledna 1788.

Jakub Alois Prakisch v. r.	Ignác Rakovský v. r.
Jan Hauschild v. r., děkan.	Antoš Brada v. r.
Jan Kubáč v. r., fojt.	Antoš Rochla v. r.
František Fridrich v. r.	

Přískoleny byly osada Trnávka, obec Tupec (nějakou dobu i osada Mokř) a od počátku 19. stol. nově vzniklá osada Skoky, mimo Mokř všechny z farností dolno-újezdské.¹¹⁾

Postavení školy a ustanovení prvního učitele.

Dle nařízení komise z 10. ledna 1788 vystavěna uprostřed návsi za kostelem ještě téhož roku budova školní čís. pop. 52 nákladem fondu náboženského a přispěním přískolených osad Dolního Újezda, Tupce a Trnávky. Povstala tak jako asi 20 jiných škol v okrese hraničícím s Josefínského náboženského fondu.¹²⁾

Budova jen s přízemními místnostmi postavena byla průčelím k jihovýchodu a nijak se nelišila od ostatních chalup. Na jihozápadní straně byla učebna, na východní straně 2 světničky jako byt pro učitele a část severovýchodní zaujaly komora a stáj; malý dvůr zaplňoval stranu západní. Od strany západní a severozápadní sousedily se školou budovy přízemní fary. Před průčelím školy nalézala se zahrada (48[□] sáhů) ke škole náležející. Celková výměra pozemků školních obnášela 84[□] sáhů. Poněvadž budovu školní kostel ze strany jižní stínil, byly učebna i byt učitelův tmavé a proto vlhké a zdraví škodlivé.

Dům č. 52 je s menšími změnami zachován dosud v původní podobě a je na návsi za kostelem. Je majetkem p. Otakara Chytila, obchodníka smíšeným zbožím.

První učitel *Matz Pavel* (1788—1790), uvádí se, pokud úředními spisy zjistiti možno, prvně co samostatný učitel v Dol. Újezdě. Bližší podrobnosti o něm nebylo možno zjistiti, jen že byl ženat a jeho manželka se jmenovala Anna, rozená Jan Škutara. Místní křestní matrika¹³⁾ vykazuje křest jeho syna Ignáce (narodil se 5. července 1789 v Dolním Újezdě). Kde jinde působil jako učitel nebylo možno zjistiti.

Zároveň se jmenovaným učitelem nastoupil místo prvního duchovního správce zdejší lokalie P. Justus Polák (od r. 1788—1805) za

¹¹⁾ Tupec postavil r. 1908 vlastní školu. Trnávka do r. 1920 byla osadou se samostatným katastrem Dol. Újezda; od r. 1920 je samostatnou politickou obcí. Skoky byly do r. 1923 osadou spojenou s obcí Dol. Újezdem. Od r. 1923 jsou samostatnou polit. obcí. Všechny tyto obce jsou dosud přiřazeny do Dol. Újezda.

¹²⁾ Téhož roku 1788 zřízena byla škola na Lipensku ve Veselíčku a v Hlinsku. Dříve byla škola r. 1787 v Loučce a v Týně, r. 1778 v Lazničkách a r. 1737 ve Velkém Újezdě, r. 1670 v Jezernici, a nejstarší školy se připomínají na Lipensku r. 1622 v Oseku, v Tršicích a Soběchlebských. V Lipníku byla škola pravděpodobně již v 15. století. (Bažura: Lipenský okres.)

¹³⁾ Nejstarší matrika farního úřadu v Dol. Újezdě.

děkana P. Jana Hauschilda, faráře lipenského. Odfaření a odškolení od Oseka provedeno bylo za oseckého faráře Jana Konala a za patronátního reprezentanta vrchního Ondřeje Hitschmanna. Za působení a úřadování těchto osobností konána dne 18. února r. 1790 v Dolním Újezdě první kostelní a školní visitace.¹⁴⁾

Další učitelé.

Nástupcem prvního učitele byl od r. 1790—1797 *Jakub Valla*, samostatný učitel. I o tomto druhém učiteli je známo jen tolik, že byl ženat a manželkou jeho byla Kateřina, rozená Kamelítová z Lipníka. Měli několik dětí. Za doby jeho působení konána zde druhá školní a kostelní visitace 6. března 1792 okresním školdozorcem a děkanem Janem Hauschildem.

Třetím učitelem v Dolním Újezdě byl *František Schmid* v letech 1798—1818, který byl rodákem z Kojetína. Dříve působil jako podučitel v Dřevohosticích. Dostával zde ku svému služnému ze školního fondu 18 zl. 23 kr. příplatku. Dle záznamu ve školní kronice byl učitel František Schmid muž řádný a vážený. Mimo učitelství a rektorství v Dolním Újezdě zastával také úřad ubytovacího a přípravního komisaře pro osady okolní i s Lipníkem. Úřad tento, v čas pochodů vojska důležitý, nastupoval se po složení přísahy; při výkonech komisařských nosil uniformu. V listopadu 1818 jmenován byl učitelem a rektorem pro dívčí školu v Lipníku, kdež až do smrti setrval.

Za učitelování Františka Schmidy v Dol. Újezdě stal se zde druhým správcem lokalie P. František Ludvík (1806—1811) a po něm P. František Juříčka (1812—1826). I okresní školdozorci za dobu jeho působení se střídali: 1805—1811 byl školdozorcem děkan P. Jan Rösner a 1811—1822 děkan P. Josef Mathan. Reprezentantem patronátu byl Ondřej Hitschmann.

Nástupcem učitele Františka Schmidy a čtvrtým učitelem v Dolním Újezdě byl *Josef Cips*, který r. 1818 místo toto prozatímně převzal a 8. ledna 1819 však skutečným učitelem jmenován byl. Působil zde do srpna 1820. I jemu byl roční přídavek 18 zl. 23 kr. dáván.

22. září 1820 jmenován učitelem (pátým) v Dolním Újezdě lipnický podučitel *Vendelin Lerch*, který zde působil do března 1828. Pak zaměnil své místo s učitelem Filipem Fialou v Bystřici pod Hostýnem, kdež učitel V. Lerch působil až do své smrti (5. srpna 1870). Tam byl r. 1866 jmenován vzorným učitelem a r. 1868 vyznamenán stříbrným záslužným křížem s korunou za dlouholeté a bedlivé plnění svých povinností. V Dolním Újezdě učitel V. Lerch dostával 18 zl. 23 kr. přídavku ročně a 150 zl. přilepšení ze zemského školního fondu proto, že v místě žádných naturalií nedostával. Za něho školní plat byl velmi nepravdivě splácen. Při výměně míst s učitelem Filipem Fialou z Bystřice pod Host. byly sepsány příjmy učitele v Dolním Újezdě na archu 6 kr. kolkem kolkovaném:¹⁵⁾

¹⁴⁾ Dozor nad tehdejší školou měla totiž církev. Místní dozor vykonával farář, hlavní dozor ve škol. okrese děkan, který školu visitoval a předkládal konsistoři podrobné zprávy.

¹⁵⁾ Archiv školy v Dol. Újezdě.

Od obce sypaného 6 měřic, topiva měkkého 9 sáhů, zahrada 30⁰ sáhů, z obecních pozemků ½ míry, z náboženského fondu 168 zl. 23 kr., rehtorského platu dle fasce od 10. ledna 1788 — 26 zl. 47 kr., školního od 88 dítek — 220 zl., štoly 14 zl. 40 kr.

Výpočet těchto příjmů učitele byl příslušnými osobami potvrzen.

Za pobytu Vend. Lercha v Dol. Újezdě r. 1823 stal se okresním školdozorcem děkan P. Josef Mück. Místním duchovním správcem od r. 1827 do 1835 co čtvrtý lokální kaplan byl P. František Medelský. Vrchním v Lipníku byl Karel Schneidr.

Záměnou míst dostal se Vendelín Lerch z Dolního Újezda do Bystřice p. Host. a učitel *Filip Fiala* odtamtud do Dolního Újezda ustanoven učitelem. Působil zde jako šestý učitel v letech 1828 až 1844. Na jaře r. 1828 nastoupil, ale byl tak churav, že ještě téhož roku o výpomocného učitele¹⁶⁾ zažádal a to o ustanovení Jana Pientáka výpomocným učitelem, který nemocnému učiteli Filipovi Fialovi vypomáhal a vydržován byl. Schválen byl teprve 11. ledna 1830.

Jan Pientak, první výpomocný učitel v Dolním Újezdě byl tehdy 20 roků star a rodák z Bystřice pod Hostýnem, odkud sem zároveň s učitelem Filipem Fialou se přestěhoval a mu ve vyučování za jeho nemoci vypomáhal. Choroba Filipa Fialy pokračovala, takže i v Trenč. Teplicích se léčil. Poněvadž léčení jeho skromné příjmy pohltily, propustil výpom. učitele Jana Pientáka a povolal k výpomoci ze studií filosofických svého syna Karla. Současně zažádal o příspěvek na vydržování výpom. učitele. Teprve v září 1834 byl jeho syn *Karel Fiala* za výpom. učitele (druhý výpomocný učitel) potvrzen a otcí Filipovi Fialovi od 23. srpna 1836 roční příspěvek 48 zl. pro pomocníka byl přiznán.

V roce 1831 poznačeno 149 školních dítek. V té době velmi nepravdělně odváděli rodičové školní plat. Mnozí rodiče neplatili školné až dva roky.

Služné pro učitele v Dolním Újezdě do r. 1829 obnášelo zl. 250 šajnů neb 100 zl. stříbra. Učitelský pomocník Karel Fiala působil v Dol. Újezdě do r. 1842, kdy jmenován byl učitelem v Hranicích, kdež se stal později nadučitelem pětileté národní školy a konečně r. 1871 c. k. okresním školdozorcem pro školní okres hranický a va-lašsko-meziríčský.

Když po odchodu pomocníka Karla Fialy zdravotní stav otce jeho Filipa Fialy se nelepšil, byl tomuto přidělen pomocník *Rudolf Schmid*, který jako třetí učitel v Dolním Újezdě r. 1842 působil až do r. 1844. Dříve vyučoval v Drahotuších. 22. března 1844 ve stáří 68 let zemřel zde učitel *Filip Fiala*, který učiteloval celkem 40 let, z toho 16 roků v Dolním Újezdě. (Dokončení příště.)

¹⁶⁾ Školní řád z roku 1805 určoval, že v jedné učebně nemá býti více než 80 dětí, co je nad to, že je dlužno oddělit a přibrati k vyučování pomocníka (Dr. Richard Fischer, Loštice, školství II. str. 33).

Florian Zapletal:

Zbor Českých bratří v Hranicích.

Bratrský kněz je doložen v Hranicích už r. 1492. Dne 14. prosince toho roku umřel v Hranicích Bratr Vít a byl tam pochován před městem u Bílého kostelíka pod horou, kudy se chodilo do Meziríčí (Záhorská kronika XIII. 62).

Zbor v Hranicích připomíná se v urbáři hranického a drahotušského panství z r. 1569 za Jana Kropáče z Nevědomí, tehdejšího majitele obou panství. Při tom se také dovídáme, kde ležel tento bratrský zbor v Hranicích. Dle smlouvy z r. 1568 dávali vrchnosti ročně o sv. Jiří 3 r. nožíři ze šlejferně, postavené na příkopu pod stávkem u zboru, kterým se na slavičský rybník voda hnala (Záhorská kronika XVI. 103).

Někteří lidé z Hranic drželi tehdy pole na Drahotušsku. Plat z nich vybíral drahotušský fojt a odváděl pánu na zámek do Hranic. Z Hranic bylo podle urbáře z r. 1569 takových lidí šestnáct. Mezi nimi uvádějí se také »Bratři ze zboru«, kteří platili z rolí o sv. Jiří a o sv. Václavě po 5 gr. (tamtéž XVII. 99).

Bratrský zbor ležel u potoka Veličky na dnešním Šromotově náměstí. Ještě spisovatel hranický Galaš vzpomíná náhonu, kterým se vedla voda z Veličky do panské zahrady, odtamtud k Drahotušům a potom na rybník slavičský. Poněvadž se vrchnosti omrzelo opravování příslušného stavu na Veličce, náhon vyschl, a panská zahrada zpusťla.

Listem, daným a psaným na Hranicích v pondělí po ochtábu Tří králů r. 1581, osvobodila urozená paní Anna Kropáčka z Nevědomí hranickým bratřím a kazatelům neb kněžím i pomocníkům jejich ten zbor a dům, aby se v něm služby boží a církevní, jakož kázání slova božího, svátost křtu, Večeře Páně, oddavky i jiné služebnosti svobodně konati mohly, a aby k těm službám svými zvony, kteréž tam mají, když by se jim vidělo, a potřeba byla, Bratři seznáti mohli. Též toho domu, zahrad, luk, rolí i jiného příslušenství mohli kněží, kazatelové a pomocníci jejich užívat svobodně beze všech daní, platů, berní, šacunků, robot, úřadův obecních i cechovních i jiných obtíží, též všelijakých poctivých řemesel, obchodův jakýchkoli, trhů, koupí, prodejů, jarmarkův. Také jak se cechové k nim a k čeládkám jejich chovati mají, to všechno se v témž listu vyměřuje, i učení mládeže, dítek domácích i přespolních, jak by jich kolí mnoho přijímati chtěli. Item odúmrti zprávců, kšaftování a poručenství manželkám, dítkám neb komuž kolí by se jim vidělo, též svobodné užívání zahrady pohřební i těl mrtvých na ní pochovávání, to všechno v tom listu světle a zřetelně se vyslovuje.

Listem, daným a psaným na Hranicích v pondělí po sv. Prokopu r. 1584, potvrdil urozený pan Jan mladší ze Žerotína list a obdarování paní Anny Kropáčky z Nevědomí, již manželky své, a mimo to daroval pan Jan kněžím a kazatelům bratrským k tomu zboru a domu dílec role, od Martina Zemánka z Drahotouš koupený, k svobodnému a pravému i s potomky svými užívání, též grunt se zahradou, od Kuny

Tchořky koupený na špitál, k domu bratrskému připojil a jej ode všech platů panských, obecních i zemských i jiných povinností osvobodil. Chování i pasení všelijakých dobytkův i skupování a bití jich k užítku svému Bratřím svobodu dal. Též piva, vína k témuž užítku svému kupovati, skládati i užívatí Bratři mohli a svobodu měli. Všeho toho nyní i na potomní časy jim dovolil pan Jan mladší ze Žerotína.

Grunt se zahradou, od Kuny Tchořky koupený na špitál, k domu bratrskému připojený a ode všech platů panských, obecních i zemských i od jiných povinností osvobozený, je totožný s přízemním domkem čp. 265, nové 2, který stojí dosud v Hranicích na rozhraní ulice Hřbitovní a Komenského. Je ozdoben pozoruhodnými sgrafity, datovanými přesně rokem 1583 (Záhorská kronika XVIII. 56—58).

Ze dvou žalmů, uvedených v této sgrafitové výzdobě z r. 1583, usoudil Dr. Ferdinand Hrejsa, profesor církevních dějin Husovy fakulty v Praze a autor vzácného místopisu Jednoty bratrské na Moravě (Reformační sborník VI z r. 1937), že tyto žalmy mohly zdobit pouze bratrský špitál. Tím je vyřešena s konečnou platností záhadná dosud historie tohoto zajímavého domku v Hranicích.

Bylo nápadné, že na dřevorytovém pohledu na Hranice od přerovského kreslíře a dřevorytce Jana Willenbergera, zveřejněném r. 1593 v Paprockého Zrcadle, není zakreslen bratrský zbor, ačkoli kreslíř s oblibou kreslil veřejné stavby městské rázu světského i církevního. Z toho dalo by se usuzovat, že zbor bratrský tehdy nestál. Ale takový závěr by byl chybný, jak dokazují uvedené písemné doklady. Zbor stál už v době, kdy kreslil Willenberger pohled na Hranice, ale byl takových rozměrů, že umělec neuznal za vhodné, pojmout tuto stavbu do své kresby.

Ale brzy nato byl vystavěn hranický zbor v podobě umělecky hodnotné. Zachovala se o tom souvěká zpráva ve znění:

25 Maii. Anno 1596 tohoto léta přidáno jest zboru hranického i kůr nový postaven. Založeno jest pak to stavení v sobotu po Božím vstoupení za zprávec téhož zboru V. Preisa. Hospodářové obecní tehdyž byli Daniel Smetanů, Jan Kopejtko, Jan Pachole, jinak Kunčický.

Část této souvěké zprávy zveřejnil Dr. Hrejsa už ve svém místopisu Jednoty bratrské na Moravě (Reformační sborník VI. 34), celou zprávu dal ochotně k dispozici nám.

Tento nový bratrský zbor, založený 25. května r. 1596, zachoval se dosud. Stojí na břehu Veličky stejně jako jeho předchůdce, vzpomínaný v urbáři z r. 1569. Nešlo však pouze o rozšíření zboru r. 1596, nýbrž o úplnou novostavbu, která byla svým rozsahem větší, než byl zbor starý. Soudíme tak ze slohových důvodů, které nesvědčí pro přestavbu nebo přístavbu starého zboru. Zbor byl postaven ve slohu renesančním. Zejména zděný štít, obrácený k městu, vykazuje ve své výzdobě všechny znaky, podle nichž možno soudit na poslední desetiletí 16. věku. Podle tvaru náleží tento štít do skupiny renesančních štítů, dělených vodorovně i svisle. Přistoupí-li k dělení etážovému dělení svislé (pásky, sloupky, lesenkami, konsolami a pod.), udává se určité dělení na pole. Za známku, podle které můžeme odlišovat štíty

této kategorie, slouží počet polí v základní vrstvě. Hranický štít náleží ku štítům se dvěma základními polí, u nichž dělicí pilíř přichází do prostřed do hlavní osy. Horizontální dělení štítu je provedeno dvěma římsami, vertikální třemi rustikovanými lesenami, které jsou ukončeny pilířky. Po stranách je štít zdoben dvěma volutami, zdivo štítu je prolomeno čtyřmi elipsovitými světelnými otvory.

Původní jsou také čtyři okna, ukončená ve vrcholku půlkruhem.

Uvnitř je strop plochý, dřevěný, kasetový, zčásti (nad kůrem s varhanami) starý původní. Jednotlivá pole zdobí rostlinný ornament v pestrých barvách. Je tam zobrazena slunečnice.

V půdorysu je to stavba pouze s jedním obdélným prostorem, ale prostorná, světlá a vzdušná.

Při malířské výzdobě hranického zboru (jeho kasetového dřevěného stropu) vzpomínáme drahotušského městského písaře Matěje Sabina, příslušníka Jednoty bratrské, který byl také malířem. R. 1595 ve středu po neděli Smrtné byly obeslány některé osoby z obce drahotušské a z vesnic k faře drahotušské příslušných o dělání vrchu nového v kostele drahotušském a malování i podbití jeho. Stalo se usnesení, aby se ten vrch nový udělal na ten způsob, jako jest ve zboru dřevohostickém. A hned smluvili k tomu dílu Matěje, písaře drahotušského, který měl dáti k dílu všechny barvy i zlato i pomocníky za obnos 70 zl. Rovněž měl ozdobit malbami kazatelnu a svícen do kostela. K tomu též barvy a zlato své dáti měl. Za to měl dostat 20 zl. (Záhorská kronika XVII. 10, XIX. 6).

Jestli Matěj Sabin vymaloval farní kostel r. 1595 drahotušským luteránům, tím ochotněji posloužil svým souvěrcům při stavbě a výzdobě zboru v Hranicích, založeného 25. května r. 1596. Proto soudíme, že ve staré zachované části kasetového stropu nad kůrem pro zpěváky v hranickém zboru a v jeho malířské výzdobě třeba vidět dílo drahotušského písaře a malíře Bratra Matěje Sabina.

V letech 1600 až 1609 držel hranické a drahotušské panství Zdeněk Žampach z Potštejna, který potvrdil hranickým Bratřím oba listy Anny Kropáčky z Nevědomí z r. 1581 a Jana mladšího ze Žerotína z r. 1584, ale mimo to jim přidal a kněžím neb starším Bratřím osvobodil, aby mohli a moc měli, kněží, kazatele i jiné jich pomocníky do toho domu a zboru podle potřeby vyzdvihovati a jiné na místa jejich dávatí. Kdož by koli z poddaných jeho služby Boží, které se v Jednotě bratrské konají, sobě oblíbil a mezi ně se dáti a jich spolu s nimi užívatí chtěl, ten každý aby to svobodně bez všeliké překážky a zbraňování učiniti mohl, také žádný z Bratří a obyvatelův hranických aby k službám kostelnickým brán, v ně potahován a nucen nebyl, nyní i na časy budoucí a věčné. V tom se i s potomky svými pan Zdeněk zapsal, že v ten dům, v němž kněží a kazatelové i s pomocníky a s čeládkami svými svůj byt mají, se vkládati, jim ho z moci jejich v moc svou bráti a jeho k svému obydlí užívatí, ani komukoli jinému ho v moc uvoditi a dávatí nemá. Poručil-li by kdo z poddaných jeho pořádně k tomu zboru neb domu neb špitálu, knězi nebo pomocníkům jeho něco ze svého statku, to stálé býti a vedle vůle odkazujícího dojíti mělo. Rolí na Stroulovsku, od Jiříka Bašty k domu bratrskému koupenou, kněžím

a kazatelům neb zprávcům bratrským k jejich vlastnímu užívání přivlastnil a ji od všelijakých platů, desátků na budoucí a věčné časy i s potomky svými osvobodil. Zahradu, od urozené paní Elišky Pražmínky kněžím a zprávcům bratrským poručenou, též Bratřím přivlastnil a ji ode všech platů peněžitých i jiných všelijakých obtíží vyňal a osvobodil, aby jí oni jako své vlastní a dědičné bez všeliké překážky jeho i budoucích pánův hranických užívatí mohli. Vcházení i vycházení, vjíždění i vyjíždění vozem neb jakžkoli, i dobytkův velikých i malých vházení i vyhánění i po gruntech panských pasení aby Bratřím volné a svobodné bylo, a v tom žádné překážky od žádného aby jim činěno nebylo, to jim i nyní i nyní i budoucím osvobodil.

Po Žampachovi drželi hranické a drahotušské panství Karel Pergar z Pergku a jeho žena Kateřina Onšíčka z Bělkovic. Listem, daným a psaným na Hranicích v sobotu den sv. Matěje apoštola (24. února) r. 1612, vyznal Karel Pergar a Kateřina Onšíčka, že před ně předstoupili poddaní jejich věrní milí Bratři, kteří se ku konfesi aneb vyznání víry, králi Ferdinandovi r. 1535 a potom císaři Maxmiliánovi II. r. 1564 od pánův a rytířstva království Českého a markrabství Moravského ve Vídni podané, hlásí a přiznávají a podle ní své náboženství vedou a konají, obyvatelé města Hranic i na místě jiných spolu-bratří a ukázali listy a obdarování svá, daná jim od předešlých pánův hranických a drahotušských na zbor a dům při něm, kterýž na před-městí hranickém u Velíčky leží, a na jeho příslušenství, a žádali, aby Karel Pergar a jeho žena Kateřina jim všechny tyto listy a obdarování potvrdili. Jsouce toho dobře mocní a chtějící tomu, aby tito Bratři, poddaní jejich, též kněží a zprávcové jejich i s pomocníky svými, milostí a lásky jejich, kterou k nim měli, skutečně užití mohli a tím lepší opatření v náboženství svém křesťanském mítí a volněji Pánu Bohu sloužiti a služebností církevních k svému spasení s potěšením užívatí, ano i služebníci, kněží a zprávcové jejich i s čeládkami svými podle vezdejšího života vychování své mítí a lidu božimu ochotně sloužiti mohli, s dobrým rozmyslem a s bedlivým uvážením listem svým ze dne 24. února r. 1612 potvrdili Karel Pergar a Kateřina Onšíčka všechna dřívější obdarování Bratřím v Hranicích. K listu přivěsili své pečeti Karel Pergar z Pergku, Kateřina Onšíčka z Bělkovic, Karel starší ze Žerotína na hradě Přerově, Rosicích a Dřevohosticích, hejtman markrabství Moravského a z urozených vladyk Bernart Podstatský z Prusinovic na Potštátě a Veselíčku a Ctibor Choryňský z Ledské na Choryni a Kateřinách.

Bratrského domu (fary) i zboru v Hranicích vzpomínají dekrety Jednoty bratrské r. 1591 a 1594, rovněž nějaké paní, vdovy, která měla r. 1598 úmysl, poručit Bratřím v Hranicích dvůr nějaký (Gindely 248. 263. 273).

Tato paní je, jak se zdá, totožná s urozenou paní Eliškou Pražmínkou, které vzpomíná ve svém listě Zdeněk Žampach z Potštejna, a která poručila kněžím a zprávcům bratrským zahradu.

Bratři v Hranicích byli tedy dotováni bohatě. Měli umělecky hodnotný zbor, bratrský dům (faru) při něm, vlastní školu, špitál a hřbitov u Kostelíčka. Zbor, bratrský dům a špitál stojí v Hranicích dosud.

R. 1923 a 1924 byl tento zbor obnoven pro církev českokobratrskou. Při tom nedovolil nadřizený úřad, jak nám bylo řečeno, umístit na budově zvony, ačkoli o bratrských zvonech a o právu zvonit jimi k božím službám se zmiňuje výslovně výsada z r. 1581. Přizemní budovu v bezprostředním sousedství obnoveného zboru považujeme za staré příslušenství hranického zboru, a to za bratrský dům neboli faru, kde byla umístěna také bratrská škola pro děti domácí i přespolní.

Prof. Aug. Prokop přešel ve svém díle o výtvarné Moravě z roku 1904 renesanční sgrafitovou výzdobu vnějších stěn na Moravě pouze padesáti řádky (str. 886). Tato kapitola umělecké Moravy v minulosti je dosud úhorem. Kdo se jí bude jednou zabývat, zajede si jistě do Hranic podívat se na sgrafita z r. 1583, vytvořená na vnějších stěnách bratrského špitálu neboli chudobince pro lidi nemocné a přestárlé. Ale zajde také na opačné straně města k bývalému bratrskému zboru, založenému 25. května r. 1596 a k bývalému bratrskému domu v jeho bezprostředním sousedství. To jsou památky, které nemají význam pouze pro dějiny Hranic a pro dějiny Jednoty bratrské na Moravě.

Dr. E. Burkart, Brno:

Nerosty Přerovska a Kojetínska.

Přerovsko a Kojetínsko sestává většinou z mladých usazenin, jak vyloží v článku v jednom z příštích čísel »Záhorské kroniky« prof. Zapletal. Zajímavější výskytů nerostných je tu málo. Uvádím výskyty dosud v literatuře popsané.

K o k o r y u Přerova. *Aragonit*. Dutiny silně železitého celistvého diluviálního travertinu (vápenného tufu) v lomu jsou vyplněny žlutohnědou (železo!) krátce vláknitou plstí nebo pikryty, malými radiálně poprsčitými kulíčkami. Tento aragonit je asi identický s »výkvěty hořké soli na dolomitickém jurském vápenci« (Kolenati 477) (927 Kokory, 1011), snad i s »měsíčním mlékem v lomu kokorském v panství Rokytнице« dle Weebera (1177). — Je škrtnouti: dolomit (477, Kokory), epsomit (je aragonit), lublinit (»měsíčné mléko« 1177) je aragonitem.

P ř e r o v. *Ankerit*. Jako hrách velké až světle hnědé zrnité partie a žíly v bílém zrnitém kalcitu v lomu sv. Barbory. Snad železitý kalcit? — *Kalcit*, krápníky, pěnítec v jeskyni v devonském vápenci u Předmostí (Remeš 834). *Epsomit*? (927, 552), snad záměna s aragonitem.

T u č í n u Přerova. *Kalcit*. Rzehak nalezl travertin. — *Jadeit*, sekyrky ze »Šerého«, není asi z moravského materiálu (Červinka 92, 93). — *Nefrit*, sekyrky, není asi moravský (zem. museum).

T r o u b k y. *Menilit*. Světle hnědo-šedý v menilitové břidlici (Klvaňa 447) (477, 447).

Literatura.

92. Červinka L., Jadeitová sekyrka z Tučina. Čas. muz. spol. olomouckého, roč. 12, p. 50, 1895.

93. Červinka L., Otázka jadeitová a nefritová a jadeity moravské. Výroč. zpráva klubu přírodovědeckého v Prostějově, p. 30, 1898.

447. K l i v a ň a J., Geolog. nástin okolí kroměřížského. Program čes. gymnasia v Kroměříži 1882-3. 1883.

477. K o l e n a t i F. A., Die Mineralien Mährens und öst. Schlesiens. Rukopisné změny a přídavky autorovy, asi 1860.

552. K u č e r a B., Seznam nerostů moravských a jich nalezišť. Sborník klubu přírodověd. v Brně, roč. 5, 1923.

834. R e m e š M., Jeskyně v devonském vápenci u Předměstí. Čas. muz. spol. olomouc., roč. 18, p. 90, 1901.

927. S c h i r m e i s e n K., Systematisches Verzeichniss mähr.-schles. Mineralien und ihre Fundorte. Brünn, C. Winiker, 1903.

1011. S l a v í k F., Zur Mineralogie von Mähren. Centralbl. f. Min., p. 353, 1904.

1177. W e e b e r A. C., Sitzungsbericht, 8. Jahresber. d. Werner-Ver. Brünn, p. 20. 1858.

Inventář hradu Helfštýna z r. 1552.

V Českém časopise historickém, roč. XXXIII., píše Dr. František Hrubý v pojednání *»Selské a panské inventáře v době předbělohorské«* v první části na podkladě selských inventářů ze 16. století — o domácnosti i hospodářském stavu našeho sedláka v oněch dobách, ve druhé části dle zámeckých inventářů — jak žila naše šlechta a jak vypadal jich dům v 16. století.

Náš kraj zajímá inventář hradu Helfštejna z r. 1552. S laskavým svolením autorovým uveřejňujeme výňatky z některých statí.

Hrad Helfštejn byl od středověku význačnou pevností, ležící na cestě z úvalu moravského do úzkého údolí řeky Bečvy a jím do krajín slezských a polských. V 70. letech století 15. získal jej proslulý Vilém z Pernštejna a oblíbil si jej nad jiná svá sídla, vybudoval z něho nejen středisko rozsáhlé držby pozemkové, združující několik velkých komplexů hospodářských, nýbrž také význačné své sídlo. Za tou příčinou někdy na rozhraní 15. a 16. století byl celý hrad přestavěn, opevněn a na místě starého vlastního hradu gotického vybudováno rozsáhlé nové sídlo ve slohu vlašském; mohutné zřízení jeho dosud charakteristicky označují celou krajinu a hlásají památku na domov tohoto předního rodu moravského. Zajisté domov nejčastější, jelikož jak Vilém, tak i jeho syn Jan, třebaž vlastnili velké množství různých hradů a zámků, přece psali se vždy po Helfštejně. Jan z Pernštejna zemřel r. 1598; a z té doby, to jest z jeho posledních let nebo vůbec z doby jeho života, máme pohled do hradu dle zmíněného inventáře.¹⁾ A tu jest velmi zajímavé, co v tehdejší sídle jednoho z předních šlechticů v zemi spatřujeme.

Jest to především neobyčejně velké množství zbraní; řada místností hradních jest jimi naplněna. Lze tu celkem napočítati přes půl třetího sta hákovnic různého rázu, 8 tarasnic, přes 200 ručnic a několik »pištělí« se vším možným příslušenstvím: prachovnice k hákov-

¹⁾ Inventář byl původně nedatován; teprve jinou, pozdější rukou jest k němu připsáno datum 1552. O hradě Helfštejně máme pěknou monografii Isidora Kahlíga Hrad Helfštejn na Moravě (Praha 1897). Hrad r. 1554 přešel z rukou pernštejnských do rukou pánů z Ludanic.

nicím, kule k hákovnicím většího i menšího kalibru — těchto na př. aspoň na 30.000 — plné bečky a soudky prachu, mnoho centnýřů a bečic sanýtru, síry, uhlí dřevěného, množství olova a všechno příslušenství k děláni prachu; tak »moždír veliký, co v něm prach tlukou«, lžíce na lití kulek, váhy pro vážení prachu atd. Též »hřebíky k probodeni děl«, »průboje, jako u děl provrtá« a pod. Dále na tisíce šípů »nasazených« i »nenasazených«, šípů »peřenných« a »smolných« a v 9 sudech přes 42.000 tvrzníků k nasazeným šípům. Na sta toulců, pavézy, sudlice, oštěpy, kuše železné a 5 bečic smoly, sloužící nepochybně k úpravě šípů. Krátce, jest tu celá zbrojnice, v níž sice se ožívá poněkud ještě i starší období českého válečnictví, než jinak úplně vše přiléhá k oné době první polovice století 16., v níž tradice starého českého válečnictví měly stále ještě možnost vybíjeti se ve válkách tureckých, jež každou chvíli zatřásly habsburskou državou v Uhřích. Také množství vojenských lůžek, jež nacházíme i ve vlastních obývacích pokojích, ukazuje, že jsme ještě v době, v níž vojenství bylo se vším životem úzce spjato. — — —

Helfštejnský inventář, který mimochodem ukazuje, že vojenství bylo stejně i na jiných pernštejnských hradech zastoupeno (ukazují to na př. v inventáři zapsané svršky, jež byly na Helfštejn dopraveny z pernštejnských zámků Valašského Meziříčí a Tovačova), náleží skutečně celým svým rázem ještě první polovici století 16.; dokazuje, že tu skutečně žijí ještě staré vojenské tradice století 15.

Podíváme-li se po ostatním zařízení hradu helfštejnského, uvidíme s nemenší průkazností, že i v samém denním životě v Čechách převládá ještě stále stará prostota národa vskutku polovojenského, polozemědělského a to i v nejvyšších vrstvách. Stačí pohlédnouti do pokojů, jež nutno mít za pokoje panské (jsou i tak označeny) a za pokoje pro hosty, kdykoliv na hradě déle pobývali. Jsou to pokoje, které počínají t. zv. »vlaským sklepem«. »Sklep« vedle tohoto vlašského sklepu byl nepochybně panskou ložnicí a s okolními prostory tvořil jakési obytné místnosti panské. Tu pak jest pozoruhodno, co vidíme v těchto místnostech. Tak ve světnici paní hradu jsou 4 javorové stoly, 1 stůl lípový dlouhý, tři stolice ke stolům a dva železné svícny. V ložnici panské jest jediný přepych ve lněných cíchách (jinak všude jsou jen prosté cíchy konopné) a v drahých cíchách a prostěradlech kmentových, čili v jemných plátnech cizozemských. Za to v síni u panského pokoje stojí opět lůžko vojenské. Ve světnici před hostěnicí stál zase stůl javorový a v hostěnici samé jen pět postelí. Tyto javorové stoly byly patrně počítány k vzácnějším kusům nábytku.

Také zámecká kaple vykazuje jen značnou prostotu, jakož i všechny světnice a místnosti ostatní, po nichž téměř po všech rozseto jest množství inventáře vojenského. Skromné jest i náčiní k jídlu a pití: cínové mísy a talíře, misky a konvice cínové nebo konve cínové, »vokruhlé co sklenice«, cínové umývadlo atd. Také svícny jen mosazné a železné. Krátce všude zeje jednoduchost a prostota. Inventář arcíř není ideální; nikdy nenajdeme takový, jaký bychom si zrovna přáli pro své studium. Nejsou tu zapsány šaty a nečteme také nic o kleno-

tech a jiných nádhernějších kusech, jež zajisté v domácnosti takové, jako byla pernštejnská, byly dobře zastoupeny. Inventář obsahuje jen jakýsi pevný mobiliář a nikoliv význačnější kusy přepychu, které se patrně stěhovaly s majitelem s místa na místo, jako vzácnější přibory, skvosty a pod. Snad leccos po smrti Jana z Pernštejna bylo zatímne uschováno nebo jinam přeneseno. Než v žádném případě nevidíme tu nic nad prostotu, která skutečně vyznačovala onu dobu. — — —

Zajímavé je označení místností, kdež svršky na zámku Helfštejně dle inventáře z r. 1552 byly uloženy. Uvádí se tam: v Pekle, v sklepě před Péklem, v hakovičném sklepě, v vlaském sklepě, v sklepě podle vlaského sklepu, na síni v panský komoře, v paní světnici, v kaple, v sklepě na paní síni, v světnici před hostěnicí, v hostěnicí, v pokoji na piliři, na těch šatech kuchař lehá, kde písaři mladší léhají, kde líhá menší fišmeistr, kde hradcký léhá, v komoře ve věži, v důchodním sklepě, v světnici pod tím sklepem, na síni před tú světnici, v kuchyni, ve velké světnici čelední, v sklepě pod velikú světnici, na věži, na věži křížové, v vinném sklepě, v pivném sklepě, v chlebném sklepě, v sklepě prachovém, v zámku, v příhrádce, v světnici i pod sklepem u mostu prostředního, v pekárni, v pivováře, na obrošnici, v kovárni, v příhrádce ve dvoře. Úplný opis inventáře hradu Helfštejna z r. 1552²⁾ otiskl Dr. František Hrubý v ČCH XXXIII. str. 284—287.

V konfiskačních aktech moravských zachoval se nám mezi jinými věcmi také jakýsi částečný inventář a popis helfštejnského zámku, konfiskovaného r. 1621 Jiřimu z Vrbna. Podává již zcela jiný obraz u srovnání s inventářem z r. 1552, jak ukazuje i letmé nahlédnutí do něho. Všechny pokoje zařízeny jsou už po novém vkusu a plny předmětů, tento nový cizí vkus ukazujících. Jsou tu nádherné šaty (kabáty atlasové a zlatohlavé se stříbrnými knoflíky, šaty hedvábné karmazínové, aksamitové a jen tu a tam kusy starého šatstva, jako čepice a kožichy podšité kožešinami sobolovými, kunami, liškami, rysy), veliké koberce na tabule, koberce turecké na stoly, tkané čalouny »s figurami na stěny«, »čalouny kožené pozlacené do jednoho celého pokoje« a čalouny »na plátně malované« a pod. Též obrazy a »contrfecty« a co od kovu, vše zlacené neb stříbrné; hodinky pozlacené, »khenky« zlatem krumplované atd. K srovnání s inventářem z r. 1552 dobře poslouží popis zařízení jednotlivých pokojů; na př. pokoje pána hradu, v němž se uvádí dvacet »contrfectů«, 3 stolečky, 1 stolička pozlacená, 6 stoliček, na jednom stole sukno fialové barvy a na vrchu kůže. V »sklepě«, kde pán líhá, bylo jedno lůžko zelené s firhaňkem ze slezského cajku, druhé lůžko s firhaňkem červeným a »modrací« z cvilichu a barchanu. Pak jeden malý »šrejbtýšek« a v něm koflíky a contrfect, jeden větší psací stůl a v něm »šmuk stříbrný« a kus stříbra, dále 2 apatyčky stříbrné a 2 »prospectivy«. V almaré pak knihy, několik obrazů, psací potřeby atd. I po staré zbrojnici helfštejnské bylo veta; co zde jest, upomíná na zcela jiné už poměry: bubny vlašské a polní, muškety (203 kusy), 43 halaparten, 9 kordů, ručnice, zbroje na knechty, 12 arkabuzírek; konečně 84 tupláků a 11 kusů, t. j. děl na kolách.

²⁾ Orig. inventáře chová se v mor. zem. archivu v odděl. Nová sbírka Lipník.

Dr. Jos. Skutil, Brno—Museum:

Neznámý Gallaš.

Profesor Stanislav Souček ve svém soupise Gallašových prací ČMMZ VII. 1907, 181, uvádí sub R práci »Rozmanitosti aneb literární sbírky rozličného druhu, jež spolem snesl Josef Heřman Agap. Gallaš od r. 1817 (nedopsáno, zápisy jdou nejméně do roku 1827)«. Souček uvádí tento rukopis z knihovny rajhradské, jest hnědě vázán a má 364 stran a charakterisuje jej jako přerozmanité výpisky a samostatné drobnůstky.

Zcela náhodou ve Věstníku moravských pensistů-učitelů byl jsem v prosincovém čísle 1934 upozorněn na pražskou bohatou knihovnu p. ředitele K. J. Obrátla, který prý také chová Gallašův Sborník rukopisných Rozmanitostí. Pan ředitel K. Obrátel vyhověl ochotně mé žádosti a zapůjčil mi laskavě Gallašův rukopis do musea. »Zachránil jsem ho — píše pan ředitel Obrátel — asi v roce 1889. Byl jsem náhodou — píše dále — návštěvou u jednoho sedláka ve vesnici u Bystrice pod Hostýnem, jenž mně řekl, že má na půdě staré knihy a papíry, které u něho zanechal nějaký sběratel národopisného materiálu, protože mu zůstal dlužen za několik noclehů, ale věci si pak již neodebral. Šel jsem tam, ale byly to již jen zlomky, z nichž nejzachovalejší byl Gallašův rukopis, z něhož však již děti vytrhávaly vpředu listy na kornouty. Vyžádal jsem si rukopis a od té doby jest u mne.« Běží o rukopis vázaný v modrozelených deskách s nápisem napsaným na bílém vystřižnutém papíru a ozdobeném vystřihovaným okrajem a obsahujícím 119 stran. Začíná stranou 9, jeden list ke konci knihy jest volný. Strany 97—116 jsou zelenavé, ostatní bílý papír, na 9. stránce hrubě tužkou linkován, na všech ostatních stránkách označen rámeček a první linka. Rukopis jest velmi nečitelný, rozpíjející inkoust je někde téměř k nepoznání. Obsah rukopisu jednotlivých statí jest tento:

Poznamenání znamenitých Umělců morawských W Malbě. (9—12), W Řezbářství (12—15), W Stawitedlném Uměnj (15—16); Krytycké drobky z prastare historye morawsko-slawanské (16—19). Od kud prwnj Slawanj přišli do Morawi? (19—22); Ale ku kterému slawanskemu pokolenj naleželi tito naši morawští předkowe (22—23); Bylli pak Genius našich prastarych slowanskyh předků tak welmi tupi a hrubi gakž nam geg Strinbach w swogí kratičke morawskie historyi maluge? (23—25); Což to byl za Bůh genž Hostyn slaul a gakž geg naši pohanští předkowe wyobrazowali? (28—30); Museli ale předcy welicy nevědomci býti když žádné literatury neznali (30—31); Byliliž Konstantyn (Cyryl) a Methudius prwni Apoštolowe Morawští? (32—33); Což byla to nestálosti za příčina? (33—35); Jakych prostředků užil Konstantyn, že w kratkem časy všechny Morawany ku křestanskemu naboženstwj přiwdel? (35—36); Byliliž Swaty Cyryl, genž před tym Konstantyn slaul prwny Byskup welehradsky neb ne?; Proč Swatý Konstantyn swe gmeno w Cyrylowo změnil? (37—39); Proč Swatý Methodius bratr Sw. Cyrylla po česku sluge Strachota (39—40); Welika rozmanitost obywatelů morawských (41—42); Některa

smesna a škareda přigmenj. (43—48); Bylilž Perūn aneb Jowiaš na Nerecké hoře aneb Špilberku od našich pohanských předkůw ctěný aneb ne? (49—52); Jan Aloys Šneider (53—54); Sazawsky (55—56); Dwa paměti hodnj morawští Františkánj. (57—59); Krale Ottokara přiliš milostný Židum udelený zákon. (60—71); Znamka sem naležegicy (71—81); Karel Mažet (82—83); Gerych Jozef (83); Gatty Ka jetan (84—85); Jan Lelin (85—87); Hynek (Ignatz) Knitel (87); Historické drobnustky. Příběhy zbugnicke (88—90); Původ mesta Kojetina (90—91); Jan Mraz Byskup holom: (91—93); Potrestany (nečitel.) (93—96); Sgezd korunowaných hlav w Brně. (97—99); Historické drobnustky Mor. w Brně. (100—101); Karel Žerotín příklad neporušené wernosti k svemu Mocnaři (103—111); Stara baba pokládala žiwot druge stare baby za njc (112—114); Spad z věže bez aurazu (114—117); Neyvětši hřbytow w Morawe (117—123); Roswalda (123—135); Newěra w đabla¹⁾ (136—137); Kaunice (138—142); Strašný z neopatrnosti Klempíře pošli oheň w Kroměříži (142—142). (dvojmo čísllov.); Buchlowske krewnj pravo (143—148); Pamatny napis genž se nad branou zameckou w Telči nachazy. (148—150); Trest zradce Wawřina Wokoně (151—152); Walach nežadal sobě s Krystem Pánem večerět (152—153); W gake welike wažnosti a pocte miwali kdysy Walaši (zbugnicy) swatou sprawedlnost (154—161);²⁾ Trest Boží w paty za hřichem (161—163); Co gest ta nynegši, semotam Morawě panugicy Cholera? (163—169); Bylilž Swati Cyryl a Strachota prwnj Apoštolowe Morawští? (170—173); Zasluchy S. S. Cyrylla a Strachoty Apoštolůw Morawských (173—178); Proč Swati Apoštolowe naši Cyryl a Methodius gsauce řeckeho Wyznany, w Řjmu se u Papže osprawedlnowali? (178—179); II. Welky drozd jak Morak (186—192); III. Argumentum ad hominem (192—196); (Zcela nečitelný nápis) 196—198; Křtiny (199—201); Slaup neb Slop (202—203); Slaupske podzemske geskyně (203—205); Matka krutejši k swym dítkam nežli pekelná Saně (206—).

Bohumír Indra:

Hranický měšťan Lukáš Kremz, popravený r. 1627.

Lukáš Kremz náleží mezi nejvíce kompromitované měšťany hranické za mansfeldské rebelie. Spolu s hranickým primátorem, nešťastným Adamem Burkešem byl jedním z vůdců povstání a před ním podněcovatelem odboje Hranických po mnoho let. Vyšel-li z prvního nezdařeného pokusu o převrat jen s menším trestem, zaplatil akci mansfeldskou životem.

Kremz přišel do Hranic z Nového Jičína. V roce 1612 v úterý před Božím Vstoupením oženil se v Hranicích se Sabinou, vdovou po Janovi Minikátovi. Sabina, někdy služebnice pana Zdenka Žampacha z Poten-

¹⁾ Přelepený list.

²⁾ Na stránce 155. perokresba tří oběšenců.

štejna na Hranicích, od r. 1603 žena panského služebníka Jana Minikata, přivedla manželi dva sirotky z prvního manželství, hošíka a dívku. Ve svatebních smlouvách připověděl Kremz živiti svou manželku obchodem svým a slíbil chovat sirotky do člověčenství. Vdova si zvlášť vymínila, aby syn Bernard, který byl dán k umění liternímu do školy na učení, byl při tom učení zanechán.¹⁾ Je to později i v mansfeldské rebelii známý Bernard Minicator, přívrženec Dietrichštejnův. Sabina přijala druhého svého manžela brzy i na dům ve městě.²⁾

Po odevzdání panství hranického kardinálu Dietrichštejnovi Kremz přestoupil a stal se knížecím kuchařem na hranickém zámku. V letech 1621 až 1627 je častěji dosvědčen v Hranicích.³⁾ V těchto nepokojných letech dostalo se město několikrát do rukou nepřátel císařových. Už 27. března 1622 Hranicťi jako ubozí padlí lidé prosí kardinála, svou vrchnost, v nejhlubší pokoře o odpuštění a přímluvu u císaře, a vysvětlují proč vydali v minulém roce město nepříteli. Kardinál uvěřil jejich zapřísahání o nevině, neboť město bylo skutečně proti nepříteli bezbranné. Krátce předtím veškerá munice, již bylo zaopatřeno, i všechny zbraně byly měšťanům císařskými pobrány. Uvěřil tím spíše, když měšťané, »nezamlouvající těch jistých a jim nepovědomých zlých lidí«, kteří byli ve spojení s nepřítelem, se zapřísahali, že tomu lidu nepřátelskému nedali žádné příčiny, aby k městu přitáhl, ani ho k sobě nezvali, ani jakékoliv srozumění v něčem s ním měli.⁴⁾

Ale už příštího roku za nové akce Betlena Gabora město prý povolalo k sobě Valachy a otevřelo jim brány městské.⁵⁾ Naše vědomosti o této nové zradě Hranických jsou dosud jen kusé. Víme však, že jedním z nejvíce kompromitovaných měšťanů v této rebelii byl Lukáš Kremz, tehdejší wachmeister města. Za zradu byl spolu s jinými potrestán půlročním vězením v naději, že bude příště věrnost lépe prokazovati. Ale ani 28týdenní vězení Kremze nenapravilo, spíše zatvrdilo v rozhodného nepřítele císařova.

Někdy v těchto letech zemřela mu žena Sabina a Kremz se brzy oženil po druhé. Roku 1625 v pondělí před Obrácením svatého Pavla na víru křesťanskou vzal si Zuzanu, pozůstalou vdovu po nebožtíku Mikuláši Pichoňovi. Byla to hlučná svatba, již se krom ouřadu zúčastnily četné osoby z pozdější rebelie známé, pan Daniel Filaxin z Šemperku, Tomáš Šatánek, Václav Banovský, Bernard Patulinský, Jan Plichta Těmnický a j. Po nebožce Sabině zůstal mu nevlastní syn Bernard Minicator, tehdy asi dvacetiletý. Kremz zanechal mu na svobodě 50 zl. spravedlnosti k užití v městě Wedu v Horním Falcu, bude-li se k němu a k jeho nové manželce Zuzaně chovati, jak na syna náleží.⁶⁾

¹⁾ Reg. smluv svatebních, G. 29. Městský archiv.

²⁾ Sign. 57, str. 66. Farní archiv.

³⁾ Reg. smluvčí, Y. 17, 19, K. 11, 16, 22, 25, 26, L. 2, 7. Jméno psáno vždy Kremz, jednou také Krens.

⁴⁾ Suplika Hranických v rkp. Gallašově, Památky města Hranic, ep. III. svazek 1., str. 22—31. Odpověď kardinálova z Hrubého, Moravské korespondence a akta I., str. 286.

⁵⁾ O obou rebeliích dr. Hrubý, Ladislav Velen z Žerotína, str. 123 a 152.

⁶⁾ Reg. smluv svatebních, K. 26.

Hned následujícího roku vznikla nová válka mezi císařem a králem dánským, která zasáhla i Moravu. Když Mansfeld s vojskem dánským a emigranty obsadil Slezsko a pronikal na Moravu, Hraníčtí a celý okolní kraj se přidal k odboji. Na venkově konána rebelantská shromáždění a když se Mansfeld přiblížil až k Hranicím, propuklo povstání už zcela otevřeně. Měšťané po nepatrném boji donutili císařskou posádku ke kapitulaci a otvírali sami nepříteli brány. I těch několik císařů a kardinálů věrných, kteří se chtěli zachránit útekem (mezi nimi i nevlastní syn Kremzův, Bernard Minicator) vyzraženo nepříteli.

Mansfeldské rebelie zúčastnil se opět jako jeden z nejpřednějších Lukáš Kremz. Zapřel katolickou víru, verboval a najímal lid pro nepřítel a spolu s jinými vyjížděl ven z města v přestrojení na štráf. Už za Mansfelda, i když z města odtáhl a zanechal tam jen slabší posádku, byl předním rádcem hlavy odboje, bělotínského fojta. Ten se vždy radíval s Kremzem, než něco nařídil.

Příštího roku po pádu dánského panství, za zoufalé obrany Hranic proti císařským, Kremz sám bojuje a řídí obranu jako pravá ruka bělotínského fojta, jehož byl leytenambtem. Než boj byl marný, města dobyto a měšťané krutě potrestáni. Rada provinilců odsouzena k smrti, vězení a k pokutám, a městská privilegia zrušena.⁷⁾

Kremz se po kapitulaci města pokusil zachránit útekem. Byl však jat, uvězněn, a vyšetřující komise odsoudila ho jako nenapravitelného buřiče a rebelanta k smrti.

Dne 16. října 1627 padla jeho hlava na hranickém náměstí u prapore pod mečem lipenského kata. Mrtvé tělo spolu s tělem primátora Burkeše pohřbeno hned na místě.⁸⁾

Děti Kremz nezanechal. Nevlastní dcerka z prvního manželství provdala se již dříve do Jičína a Bernard Minikator byl ve službách Dietrichštejnůvých. Nabyv vyššího vzdělání v cizině, stal se 1631 úředníkem panství kelečského. Roku 1633 postoupil Tobiáš Dukát, úředník hranického panství, známý z krvavé exekuce, své dceři Esterě a jejímu manžel, svému zeti slovutnému Bernardu Minikatorovi, úředníku panství kelečského svůj dům v Hranicích, někdy Čaputovský. Je to onen dům u radnice, podnes ozdobený kameným portálem čaputovským. Roku 1637 byl Minikator úředníkem panství helfenštejnského, 1640 je panským úředníkem ve Zlíně. Roku 1650 je již mrtev a vdova Estera se toho roku znovu provdala.

Mjr. děl. Rud. Jansa, děl. pl. 4 (dř. 53):

Lipník nad Beč. vojenskou posádkou.

(Pokračování.)

3. Čs. přechodný tábor.

Po likvidaci nemocnice sloužilo barákové ležení za přechodný tábor až do r. 1921, kdy je obsadil děl. pl. 53. Potom dostává název:

⁷⁾ O rebelii podrobněji v cit. knize dr. Hrubého, str. 179.

⁸⁾ O popravě Boh. Indra: Primátor Adam Burkeš, Záh. kron. XIX., 12.

4. Barákový tábor,

ježž podrží pravděpodobně až do svého zboření. Rozsah vojenských zařízení z Rakouska byl značný a na svou dobu jistě prvotřídní. Je v tom kus dějin Lipníka a je s podivem, že nikdo z občanů, kteří buď jako civilisté-diváci celý vznik a zánik denně mohli sledovati, či jako vojáci byli přímo účastni, nic o tom nenapsali. A je na čase, aby tak učinili.

Co píši, vím jen z druhé ruky, z několika dochovaných úředních akt a z vypravování občanů.

Vlečka se připojovala k stávajícím kolejím u mostku za městskou civilní nemocnicí, obloukem protínala baráky a silnici hranickou a vedla do dvora Oekonomie. Tam byla zřízena, resp. nově přistavěna: přijímací budova, veranda, skladiště obleků, spojovací chodba mezi přijímací budovou a nemocničními sály, operační místnost, menší kolny u skladišť, u prádelny, 2 skladiště vpředu a 2 trakty vzadu.

Dřevěné objekty na podezdívce vystaveny: remisa pro vozy, kolna pro hospodářské náčiní, kasárny, průchodní koupelny, 4 nemocniční pavilony, dům ošetřovatele, sušárna stejnokrojů.

Postaveny úplné zděné: vězení, 2 jednopatrové pavilony pro ošetřující personál, umrlčí komora, skladiště benzinu, centrální kuchyně, stáje pro vepřový dobytek.

Zřízeny 3 studně s elektrickým čerpacím zařízením (2 uvnitř objektu pro pitnou, 1 vně pro užitkovou vodu v zahradě nynějšího správce), dále studna pro čistící stanici pro odpadní vody (u Bečvy) — vše na elektrický pohon.

Kanalizace provedena pro bakteriologicky nezávadné s vyústěním do Bečvy a pro závadné, aby procházely chemicko-mechanicky čistící stanicí syst. Dittler.

Celý objekt opatřen elektrickým vedením, pro jehož napájení zřízena vlastní centrála.

Adaptovány byly: Hlavní cukrovarská budova (celá) se strojovnou, skladiště hospodářského náčiní (na prádelnu), obytná budova vzadu k Bečvě, dřívější byty úředníků cukrovaru adaptovány pro lékaře, později pro lékárnou a důstojníky. Přílehlá zahrada zařízena co nejmoderněji (zavlažování), atd.

Kanceláře v malé vedlejší budově a budova u váhy.

V r. 1927 na podzim bylo již mnoho rakouských zařízení odstraněno.

Barákové ležení stálo dosud, až na jeden z baráků, který vyhořel tuším v r. 1925 a zbyly po něm jen základy. Byl to barák v rohu tratě — nemocnice. Díky Bohu, že chytl právě tento, mající ze 3 stran volné prostranství bez baráků. Jinak by se dalo těžko zachránit vzplnutí celého ležení... Je vůbec s podivem, že již dávno neleh tábor popelem. Je vystavěn na kopečku přístupném všem větrům, baráky poměrně těsně u sebe, znamenitě proschlé. Svědčí to o velkém štěstí v dobách převratu a výtečném pořádku jednotek ubytovaných tam před převratem a po něm. V zimě 1930 chytala od elektrického vedení vodárenská věž v sev.-záp. rohu. Oheň byl bdělostí služby v zárodku

zдолán. Elektrické vedení je všude povrchové (nejde to jinak) a v tom je rovněž stále nebezpečí.

Baráky měly své dobré právo spadnout již v r. 1925 — bylyť stavěny s 10letou zárukou. v r. 1927 se sice již mnohý chýlil povážlivě na stranu, ale drží se dosud. Pokud v takovém baráku bydlela rodina voj. gážisty, byla na nebezpečí služebně upozorněna a poraděno jí se vystěhovati. Je příznačné pro sociální poměry gážistů a bytové poměry v Lipníku, že tak žádná rodina neudělala.

Z vlečky zbyl jen půlkruhový průkop od železničního mostku na sev. straně baráků až ke státní silnici u ústavu pro hluchoněmé. Bez pražců a kolejnic.

Ze složitých zařízení v cukrovaře nezbylo mnoho. Celý cukrovar i se zahradou vrácen majiteli (Pachtovní oekonomie), strojojna na spadnutí, střecha z vlnitého plechu místy sesuta. Dvě budovy ošetřovatelů (1-poschodové pavilony), přiléhající u hostince »u Mádrů« k městským domům, ponechány k zmírnění bytové nouze po převratu — jedna sloužila za městský chudobinec. Menší přístavky u zadní budovy, chlěvky pro vepřový dobytek, dřevník atd. ponechány.

Zadní budova sloužila z části nadále k nájemnému ubytování voj. gážistů děl. pl. 53, ale dlouholetým nedostatečným opravováním stává se čím dále tím nebezpečnější. Kloní se a tvoří se trhliny.

Zahrada za tímto domem k Bečvě z nedostatku pracovních sil zanedbaná, chátrá.

Budova cukrovaru působí již dojmem ssutiny a zbylo jen jméno »operačka« pro jednu část, úplně sesutou.

Elektrická centrála byla zrušena. V r. 1926 připojil se voj. tábor na síť Středomoravských elektráren. Tím zrušeno i osvětlení cukrovaru, vyjma kanceláří stojících ve frontě hranické ulice, která se připojila rovněž na síť SME. Obyvatelé zadní budovy a vila vrchního správce, jakož i celé hospodářské budovy odkázáni na petrolej. Z tohoto stavu dostalo se jim vysvobození v červnu 1928, kdy s velkým nákladem bylo zřízeno zapojení na elektrickou síť u hostince Mádrova.

Likvidace vojenské elektrické centrály měla svoji dohru ještě dlouho. Během války se totiž připojila na vojenskou síť řada (asi 40) místních občanů. Snad proto, že u nich bydleli důstojníci, a těžko snášeli místní plynové či petrolejové osvětlení. Tito občané svítili vojenským světlem až do jeho zrušení, ale neplatili. Přišlo se na to r. 1925, poplatky vyměřeny velmi nízce, spíše z prestižních důvodů a vymáhány posléze i soudně. Ještě v r. 1929 činil nedoplatek 330 Kč. Původně vyměřený činil 4.658 Kč. Originál citovaného úředního aktu uvádí jmenovitě všechny osoby a částky. Osvětlování baráků ze sítě SME, pokud tam byl dělostřelecký pluk 53, stálo ročně 14—18.000 Kč.

Z vodních opatření zůstala v r. 1927 již jen čerpací stanice pro užitkovou vodu (»Bílý domek« na Bečvě u cvičiště) a vysoká vodní nádrž v cukrovaře v zahradě vrch. správce, do níž však čerpána voda z nedostatku motoru potahem. I pečlivě zřízená kanalisace v cukrovaře byla v r. 1927 úplně zanedbána. Zbyly po ní už jen kanalisační otvory v prostranství cukrovaru a ohrožují bezpečnost chodců a hrajících si dětí.

(Dokončení příště.)

Florian Zapletal:

Tas Václav Podstatský z Prusinovic a na Čekyni.

Příspěvek ku genealogii Podstatských z Prusinovic.

Čekyně leží 5 km severně od Přerova v malebném údolí, sevřeném se všech stran hradbou hlubokých lesů.

Čekyňský zámek sedí nad dědinou na západním vršku tohoto romantického zákoutí. A na dvou stranách tulí se k němu malý, ale ušlechtilý park se stoletými exempláři vzácných stromů. Zbývající dvě strany jsou volné.

Zámek je stavěn do obdélníku s vnitřním dvorem. Užšími stranami je obrácen vcelku k východu a k západu. Na jihovýchodním rohu je situována čtvercová věž, která souvisí se stavbou pouze jednou stěnou. Severovýchodní roh obdélníku podpírá zvenčí mohutný opěrný pilíř, sahající do výše prvního patra. Zámek má přízemí a patro. Místnosti přízemí jsou sklenuty, místnosti patra jsou ukončeny rovnými stropy. Nároží obdélníku i věže mají rustiku.

Portál z pískovce s půlkruhovým otvorem je na straně severní. Jeho ostění je rustikováno. V obloukových úhlech je portál zdoben obrazem slunce a měsíce. V supraportě jsou dva erby. První z nich náleží muži, druhý ženě. Muž měl ve štítu dva danělové rohy, žena napříč položenou ostrvu se šesti suky, nad ní tři hvězdy, pod ní tolikéž.

Řada zámeckých oken má zvenčí ještě renesanční kamenné ostění z pískovce. Průjezd, vedoucí od portálu do malého obdélného vnitřního zámeckého dvorku, je sklenut, klenba má štukové ozdoby a byla podle tradice původně zkrášlena freskovou výzdobou.

Čtvercová věž má pouze jednu místnost se třemi okny, a to v patře. Nebylo dosud zjištěno, co je pod touto místností v přízemí věže, ačkoli by se tak mohlo stát lehce probouráním otvoru z přilehlé zámecké místnosti, bez jakéhokoli zásahu do vnějšího věžního zdiva. O tomto záhadném dosud podvěží udržuje se řada různých pověstí. Snad má podvěží pouze opěrnou funkci, jako ji má mohutný opěrný pilíř u severovýchodního rohu.

Sedlové šindelové střechy kryjí zámek. Jeho věž je ukončena čtyřbokou šindelovou střechou, otevřenou dřevěnou lucernou a dřevěným hrotem.

Erby se dvěma danělovými rohy, umístěný v supraportě zámeckého portálu, náleží starému moravskému rytířskému rodu Podstatských z Prusinovic, který se psal podle Prusinovic u Holešova a podle Potštátu u Hranic.

Napříč položenou ostrvu se šesti suky a s hvězdami nad ní a pod ní (vždy po třech) měli na štítě Janauerové ze Strachnova, rytířská rodina. Klenotem byla poloviční panna, prostovlasá, nahá, opírající ruce o boky.

Oba erby v Čekyni jsou však bez klenotů nad zavřenými helmy.

Nedovedeme zatím povědět, jak se zvala žena, která se přivdala tehdy do rodu Podstatských z Prusinovic z rytířské rodiny Janauerů ze Strachnova.

Ale Janauerové byli zpřízněni s Podstatskými už dříve. Václav Janauer vzal si za ženu Žofii, dceru Václava staršího Podstatského z Prusinovic z druhého jeho manželství s Annou Krčmovnou (Paprocký, Zrcadlo list 275 b).

Erb Janauerů zařadil Paprocký rovněž do svého Zrcadla Moravy r. 1593 (list 311. 321. 353). Ostrev, ostrva znamená osekany kmen s pahýly větví.

Erb se dvěma danělovými rohy v supraportě čekyňského zámekského portálu náleží Tasovi Václavu Podstatskému z Prusinovic a na Čekyni.

Volný uvádí r. 1835 ve své světské topografii Moravy, že na zámku byl tehdy ještě nápis, podle něhož vystavěl zámek Tas Václav r. 1618 (Die Markgrafschaft Mähren I. 103).

Nyní bychom hledali marně tento nápis.

Tasa Václava připomíná už Paprocký r. 1593 (Zrcadlo Moravy list 277).

Byl synem Tasa Podstatského, který byl dvakrát ženat. První jeho ženou byla Barbora Falkenhanova z Glošku. Měl s ní syny Jetřicha, Tasa Václava, Bernarta a čtvrtého syna, kterého Paprocký neuvádí jménem, ale připomíná o něm, že pracuje u Jesuitů v Olomouci ve svobodném umění. Z tohoto manželství vzešla také dcera Anna Marie. Druhou ženou Tasa Podstatského byla Magdalena Přepiská z Rychenburka, s níž (r. 1593) ještě žádných dětí neměl.

Nejmenovaný syn zval se Karel Kryštof. V lednu r. 1610 byl vyhlášen za menšího komorníka v kraji olomouckém.

Tas Podstatský držel Veselíčko u Lipníka, Čekyni u Přerova, Vrchoslavice u Kojetína a Věžky u Zdounek.

Jeho první žena Barbora zemřela v neděli před sv. Martinem r. 1587 a byla pohřbena v kostele ve Vrchoslavicích, kde je dosud její náhrobní kámen. R. 1593 Tas ještě žil, jak uvádí Paprocký.

Po jeho smrti držel statek Čekyni, k němuž patřila Čekyně, Žeravice, Lhotka, Penčičky a Zábeštní Lhota, jeho syn Jetřich, který r. 1610 už nežil. Na čekyňském statku hospodařila vdova po něm Bohunka Odkolkovna.

O svatokunhutsém soudu v Brně r. 1610 oznámil Karel Podstatský z Prusinovic, kterak sirotek po nebožtíku Jetřichovi Podstatském z Prusinovic, bratru jeho pozůstalý, ve veliké škodě příčinou držení a opouštění statku čekyňského od manželky po téměř bratru jeho zůstalé přichází, a žádá jak za opatření téhož sirotka podle zřízení zemského i tolikéž, poněvadž týž sirotek za držení úřadu hejtmanského pana Karla z Liechtenštejna osířel, a pan Zikmund Oněš jakožto zmocněný panský věci téhož sirotka i inventář za sebou má, aby jemu panu Oněšovi den při tomto soudu svatokunhutsém jmenován byl, aby naučení vzíti mohl (Žerotín, Zápisy o soudě panském II. 30).

Zemský hejtman byl z úřední povinnosti opatrovníkem sirotků stavu panského a rytířského.

V době, kdy se projednávala tato věc u zemského soudu, byl zemským hejtmánem moravským Karel starší ze Žerotína na Dřevohosticích, Rosicích a hradě Přerově. Hejtmánem byl od 16. července r. 1608.

Ale Karel Podstatský z Prusinovic uvedl r. 1610, že sirotek po jeho bratru Jetřichu Podstatském z Prusinovic osířel za držení úřadu hejtmanského pana Karla z Liechtenštejna.

Zemským hejtmánem moravským stal se Karel z Liechtenštejna v březnu r. 1604. Za jeho nepřítomnosti v zemi od podzimu r. 1605 byl místodržícím hejtmanského úřadu na Moravě Ladislav z Lobkovic. Na Moravu vrátil se Karel od císařského dvora v září r. 1607 a vzdal se hejtmanského úřadu, kterým byl od císaře pověřen 15. září Ladislav Berka.

Smrt Jetřicha Podstatského z Prusinovic a na Čekyni nastala tedy v letech 1604 až 1608.

Ale 1. února r. 1605 Jetřich Podstatský ještě žil. Psal mu tehdy z Olomouce Karel ze Žerotína. Martin Margelů, řemesla tkalcovského, oznámil Žerotínovi jako jeho poddaný, kterak sobě oblíbil k stavu sv. manželství Dorotu, pozůstalou dceru po nebožtíku Šebestovi mlynáři, poddanou pana Jetřicha Podstatského. Dřevohostický úředník Žerotínův dopsal v té věci dvakrát panu Jetřichovi, který však nechtěl propustit poddanou. Přimlouval se za to i Žerotín (Žerotín, Listy psané jazykem českým II. 299). (Pokračování.)

F. N.:

Ze slavné doby hradu Helštýna.

I. Doba perněstejská 1475—1554.

Hrad Helštýn je poměrně dobře zachovalá památka po Vilémovi z Pernštejna. Za něho nabyl Helštýn nynější podoby a rozsahu, takového, že se mu mohl rovnati na Moravě jen hrad Hukvaldy, jehož majitelé byli a jsou biskupové olomučtí, přední velmožové na Moravě a v Čechách, sotva který. Vilém z Pernštejna byl muž neobyčejný. Palacký v pátém díle svých dějin o něm praví: »že Vilém z Pernštejna byl muž, jemuž rovného hledali bychom nadarmo v dějinách českých«. Majetek svůj rozmnožil tak, že se stal během 30 let nejbohatším šlechticem, dík důmyslnému a dobrému hospodářství. Při tom se měli jeho poddaní tak dobře, jak se neměli u žádných jiných pánů. Jak města tak vesnice pokládaly dobu, ve které náležely pod panství Vilémovo a vůbec rodu perněstejského, za nejšťastnější.

Vilém z Pernštejna koupil panství helštýnské r. 1475 od Albrechta Kostky z Postupic, téhož roku jak Přerov, Hranice a Drahotuše, tedy celé střední Pobečví. Hned poté dal se Vilém do stavby na Helštýně, neboť již r. 1480, jak hlásá nápis, byla stavba hotová. Helštýn z doby pánů z Kravař byl dobře opevněný, na tom Vilém málo co měnil, ale zdál se mu těsný a proto přistavěl první tři brány a první a druhé

nádvoří s hradbami a baštami. Posunutím bran a hradeb na západ, odkud jedině se mohlo na hrad útočiti střelbou, zpevnil hrad zname- nitě. Příčinou, že se odhodlal k takové obrovské stavbě, byla tehdejší doba válečná, kdy zvláště Morava trpěla nájezdy uherského krále Matyáše Korvína. Z té doby je u nás nejvíce pustých osad. Vilém z Pernštejna dobře viděl, co zakouší ubohý venkovský lid za války, kdy byly jen lesy útočištěm a spásou poděšených vesničanů. Aby se měli jeho poddaní v čas války kde ukrýti i se svým statečkem, rozšířil Helštýn tak, že se z hradu stala vlastně pevnost a útočiště poddaných.

Tomu dosvědčují dvě zajímavé okolnosti, že Vilém i jeho syn a dědic Jan na Helštýně málo bydleli, ačkoli se oba psali až do smrti »z Pernštejna a na Helfenštayně«. Za druhé, že Vilém sice Helštýn velkolepě opevnil, ale obydli si tam nepostavil, stačilo mu obydli pánů z Křavař. A když Jan z Pernšt. stavěl nové obydli či palác již v novém slohu renesančním, postavil jej sice dosti rozsáhle, ale tak prostě, že na Helštýně bydlet sotva pomyslel.

Po Vilémovi a Janovi zachovalo se několik set datovaných listin a dopisů (Archiv český XVI, XVII, XX), ale jen tři Vilémovy jsou psány a dány na Helštýně (r. 1475, 1486 a 1508) a z Janových ani jeden. Do roku 1491, kdy koupil Vilém Pardubice, bydlel na starém, rodovém sídle Pernštejně, Hranicích, Přerově, Prostějově a pak se usadil v Pardubicích a tam bydlel až do smrti. Své obrovské jmění ještě za živa rozdělil mezi oba syny Jana a Vojtěcha; mladší Vojtěch se rozhodl pro statky v Čechách; byly to Pardubice, Kunětická Hora, Litice, Potštýn, Rychnov n./K., Brandýs n./Orl., Landškron a Landšperk. Janovi připadly statky na Moravě a to Pernštejn, Louka, Plumlov s Prostějovem, Tovačov, Přerov, Helštýn s Lipníkem a Hranice. Pro sebe ponechal Hlubokou, Třebíč, Sádek, později získal ještě Bydžov, Kunštát a Židlochovice. Bydlel tedy v Pardubicích, ale často dojížděl na Moravu, jako rodák moravský, jak sám praví, ale titul »na Helfenštayně« si ponechal až do smrti. R. 1518 píše se Vilém z Pernštejna a na Helfenštejně, syn Jan na Tovačově a Vojtěch na Hluboké. Téhož roku potvrzuje Vilém v Hranicích stará práva města Lipníka a podpisuje se »na Helfenštejně, pán a pravý dědic panství helfenštejnského«. Vyhradil si tedy jakési vrchní právo nad Helštýnem až do smrti.

Vilém zastával nejvyšší úřady ve státě českém. Byl nejvyšším maršálkem král. českého a od r. 1487 do r. 1514 nejvyšším hofmistrem. Nad druhou branou na Helštýně dal si vytesati vedle svého praotce Vojtěcha, jak vede rubra, tento krátký, ale pádný nápis: »Vilém z Pernštayna pán na Helfenštayně A. D. 1480«, prostý nápis, ale sebevědomý.

Zájem o veřejné věci měl až do smrti, dožil se přes 80 let. Biskupovi Stan. Thurzovi vytykal, že dal potvrditi práva země moravské pečeti uherskou r. 1520 na újmu práva koruny české. Nebyl nijak spokojený se slabou vládou krále Vladislava. Dne 10. XII. 1520 dopisem z Hranic dává králi radu, »jsa již starý«, jak si má ve zmatcích v Čechách počínati. »Mocně kralovati a rozkazovati, aby to lidé znali, že pána mají.« Vilém byl katolík velmi snášenlivý, Jan byl luterán,

Vojtěch pod obojí. Je zajímavé, že ani Jan, ani Vojtěch neuměli německy. Čestnou povahu Vilémovu vyznačuje také to, že se zastal Jindřicha, knížete Minstrberského, syna krále Jiřího, když ho chtěl král Vladislav připravit o rodinný statek Poděbrady bez náhrady.

Do kamene vtesaný výjev na druhé bráně helštýnské, jak praotec rodu Pernštejnů, zkrotiv zuřivého zuba, provlekl mu chřípí houžev a za tu ho pevně drže, přivedl ho z lesů až ke knížeti do Brna a tam mu před knížetem hlavu sekyrou jedním rázem uťal, není jen na Helštýně. Podobný výjev v kameni je v Pardubicích na rožním domě vlevo na náměstí, jdeme-li od Zelené brány, druhý na třetí bráně vedoucí do zámku s mnohými erby i nápisem: »Vojtěch vede zuba« a rokem 1511, třetí je na páté bráně hradu Hory Kunětické, bez znaků a nápisu.

Vilém byl poslední zimu života svého r. 1520 od 25. X. až do 11. I. 1521 v Hranicích, 29. X. byl v Lipníku, od 1. II. do 17. II. byl v Prostějově, ležel tam nemocen, nemoha se sám hnouti. Do Pardubic dojel 23. II. a tam 8. VI. r. 1521 zemřel u vysokém věku. Pochován je v Doubravníku u Tišnova, náhrobní kámen se tam dodnes zachoval neporušený.

Abychom osvětlili život na hraděch v XVI. stol., uvádíme zde seznam čeládky z hradu Hluboká za doby Vilémovy. V čele byl purkrabí, 2 písaři, 1 pojezdny, Dluhoš, ten dvůr opatruje a dělníky spravuje, Vilém, ten na zámku buď a hrad opatř a zamykej, 5 holomků (vojáků z povolání), 1 knehmistr, ten jest i klíčником, 1 kuchař, 1 pekař, 1 porybný, 2 sladovníci, 1 vrátný, 1 hlásný, 2 vozateji (kočí), 1 volař, který voly chová a jimi vozí. Mimo to byla tam čeleď z milostí, jako 1 lovec, 1 pachole, 1 opatrovník psů, 1 kuchtič, 3 pomocní ze vsi, těm se toliko strava dává, a Kalousek, ten opravuje staré nádobí, bez stravy. Celkem je osob, které jedí na zámku 30, dostane se jim dáti peněz do roka 155 kop 20 grošů. Na zámku a ve dvoře bylo 10 koní.

Kunětická Hora. R. 1492 byl tam ustanoven úředníkem Ctibor z Bukovky s platem 90 kop grošů; »jiného nemá na práci míti, než zámku hleděti«. Čeledi na hradě měl 12 holomků, 5 hlásných, 2 vrátné a 1 pověžného, celkem 20 mužů. Úředník z těch 90 kop také živil celou posádku.

Potštýn a Litice. Výdaje na čeleď na Potštýně obnášely ročně 245 kop a na Liticích 58.

Hrad Helštýn byl rozsáhlejší než Potštýn, Kunětická Hora nebo Hluboká, ale sotva měl více posádky než 20—25 mužů, nečítaje ovšem čeleď při hospodářství a personál při správě panství.

Ani za války nebývala posádka hradní četná. Hrad Lichnice ubránil se r. 1428 Sirotkům déle než rok a měl 300 bojovníků posádky. Jan Roháč z Dubé hájil se na hradě Sionu r. 1437 přes půl roku proti Pražanům a zemské hotovosti a když byl hrad dobyt, bylo zajato 60 bojovníků; nebylo jich tedy více jak asi 100. Hrad Libštejn u Plzně hájilo 80 bojovníků po několik neděl proti Táborům a Sirotkům.

Dobře opevněný a dobře zásobený hrad, měl-li dobrou studni, byl v XV. a ještě v XVI. stol. nedobytný při tehdejší nedostatečné útočné

zbrání, byl-li hájen statečným a obezřelým velitelem a srdnatými obránci. Proto odnesli války nejhůře lidé na vsích a městečkách, těm bylo vždycky zle, ať vítězil přítel nebo nepřítel.

Helštýn byl ještě po celé XVI. stol. střediskem velikého panství. Na hradě bydleli nejen obránci hradu, ale i lidé, pověření hospodářskou správou panství a také nějaké služebnictvo.

V čele vojenské i hospodářské správy celého panství stál úředník čili hejtman. Úředníci bývali příslušníci nižší šlechty, tedy panoši a vládky čili rytíři. Když r. 1526 po bitvě u Moháče ze strachu před tureckým vpádem byla vypsána na Moravě zemská hotovost, měl postavit do pole Stibor, úředník helštýnský, jednoho zbrojného koně. Sloužil tedy za úředníka, ačkoli měl slušný soukromý majetek. Také z toho je dobře vystihnouti neobyčejný význam hradu Helštýna.

O bezpečnost hradu pečoval hradský. Ten dohlížel na vrátne, holomky a hlásné ve dne i v noci, jsou-li na svých místech. Vrátní bývali obyčejně dva a jeden povězný. Hlásných bývalo několik, 4 až 10, podle rozlehlosti hradu, vysílaly je poddané vesnice po pořádku, pokud se z tísnivé povinnosti nevykoupily.

Pro hospodářskou správu hradu a panství byl úředníkovi k ruce purkrabí, písař důchodní, písař obroční, písař pojezdny, písař rybní a polesný. Mnozí z nich byli také z nižší šlechty. (Dokončení.)

Miroslav Bartoněk:

Nová plastická mapa Hranicka.

Poslední školské osnovy doporučují, aby byla na každé škole plastická mapa kraje, případně obce, na které by se žák naučil rozumět většině zeměpisných pojmů, s nimiž později často těžce zápasí při čtení map vojenských nebo turistických.

Veden snahou poskytnouti školám našeho okresu potřebnou pomůcku a přáním zemřelého říd. učitele P a l l y, autora prvé plastické mapy okresu hranického již v roce 1912,^{*)} ujal se tohoto úkolu odb. učitel Jan Jakvert z Vel. Ujezda a po dvouleté práci mapu dokončil. Byla schválena Zem. škol. radou, jako vyučovací pomůcka a autor bude ji rozmnožovati a dodávati školám, turistickým klubům i úřadům.

Zhotovení takové plastické čili reliéfní mapy je úkol značně obtížný, vyžadující dostatek zeměpisných a zvláště kartografických znalostí, manuální zručnosti, velkou dávku trpělivosti a konečně i zkušenosti v tomto oboru.

Odb. učitel Jakvert není v těchto věcech nováčkem. Zhotovil velmi pěknou plastickou, turistickou mapu Bezkyd a právě koná přípravné práce pro reliéfní mapu Ostravska.

Podkladem plastické mapy mu byla topografická sekce Hranicka v měřítku 1 : 25.000. Postupoval ze začátku stejně, jako řídící učitel P a l l a (viz cit. článek), ale neprováděl jemné korektury na

^{*)} Blíže viz Antonín Fröhlich: Pallova plastická mapa Hranicka. Záhorská kronika 1932.

prvém negativu, nýbrž odlil z něj sádrový pozitiv, na jehož reliéfu mohl pak daleko věrněji domodelovat celou konfiguraci terénu.

Z takového do detailu vypracovaného pozitivu odlil nový sádrový negativ k účelům rozmnožovacím. Z této matrice kaširováním, tedy nalepováním vrstev vlhkého papíru křížem přes sebe vzniká konečně definitivní pozitiv.

Rozmnožování plastickou mapu nelze jinak, než každý kus vyrobti zvláště, ručně situaci zakreslit a popsat.

K plastickému zobrazení se náš okres mimořádně hodí, zvláště když mapa nekončí politickou hranici okresu, ale zasahuje i do širšího okolí, na západě až k hluboce zaříznutému údolí Bystřičky, na severu a východě k údolí Odry, na jihu až k Hostýnu. Obě horské soustavy republiky, Sudety a Karpaty, jsou tu odděleny jen úzkou, tektonickou propadlinou údolí Bečvy s nejprudčími svahy. A tu je třeba velké opatrnosti. V plastické mapě musí býti výšky pro celkem malé vertikální rozdíly v přírodě přehnány, převýšeny, aby se pohled na mapu blížil skutečnosti. Použije se tedy pro znázornění výšek většího měřítka, než pro znázornění vzdáleností. Uvedme to na příkladě.

Nejvyšší bod v našem okrese + 665 sev. Slavkova je v přímé vzdálenosti 15 km daleko od nejnižšího místa + 215 jz. Vel. Prose-
nic. V měřítku mapy je to vzdálenost 60 cm, ale výškový rozdíl 450 m zobrazí se jen 18 mm vysokým a tedy nepatrným stupněm. Strmý sráz nad Loučkou byl by v tomto měřítku jen 9 mm vysoký. Helštýn čněl by jen o 7 mm nad hladinu Bečvy.

Proto se volí měřítko výškové několikrát větší. Ovšem měřit třeba délku silnice na takové mapě nelze, protože úhly i délky pozbývají správnosti a při větším měřítku ztrácejí i tvarovou věrnost.

Autor zvolil převýšení jen trojnásobné, jež se pro náš okres podle vyjádření prof. Kolářka z Masarykovy university dobře hodí.

Plastická mapa podává vertikální členitost již svým reliéfem a bylo by chybou vyjadřovat snad absolutní výšku území ještě barevnou stupnicí výšek, podle běžné zásady kartografické: čím vyšší, tím temnější. Vždyť v krajině, jejímž zmenšovaným obrazem má mapa býti, nic takového nevidíme. Nadmořská výška je udána v plastické mapě četnými výškovými body a proto je terén ve všech výškách natřen příjemnou světlou žlutí. Také světle zelený ton lesů je dobře volen, takže v něm nezanikají nápisy.

Celkem je mapa sedmibarevná, umístěná v rámu rozměrů 150×170 cm a váží asi 10 kg. Její cena 400 Kč, vzhledem k výrobním nákladům není tedy vysoká.

Plastická mapa je znamenitou pomůckou při školním vyučování a zvláště pro porozumění horopisu nemůže ji jiná mapa nahradit. Podívejme se na dobrou dosud užívanou nástěnnou školní mapu okresu od řed. Chrástiny, kde bylo použito barevné stupnice výšek i šrať na znázornění terénu. A přece i tak hluboká údolí, jako Peklo, údolí Hranic k Potštátu nebo zase svahy na levém břehu Bečvy, působí plošným dojmem.

Je samozřejmo, že plastická mapa Hranicka, jako výtečná a snadná orientační pomůcka, hodí se i turistickým odborům při propagaci našeho kraje.²⁾

²⁾ Objednávky přijímá okresní školní výbor v Hranicích.

Karel Slavík, Olomouc:

Vzácné sbírky na Potštátě.

Severně od města Lipníka jest město Potštát,¹⁾ náležející do soudního okresu Hranic, se zámekem, v němž poslední léta žil hraběcí rod Desfours-Walderode, jehož potomek, bývalý říšský hrabě Sigmund Michal D.-W. zde v zámku zemřel dne 6. září 1936 na embolií²⁾ ve věku 53 let. Byl známý sběratel zvláštností a památností a proto zámek potštátský navštěvovalo nejen mnoho výletníků, nýbrž i cestovatelů a znalců, aby viděli jeho sbírky. Walderodem odešel vynikající, umění milovný šlechtic, který stále se snažil zachovati vážný vědecký vzhlas svého rodu.

Zámek potštátský jest neobyčejná komora pokladů a málo jest znalců, zasvěcených do nádherných prostor a sbírek v prvním poschodí v zasklených přeplněných skříních. Rodina Walderodů vzala si za úkol shromažďovati umělecké a přírodní vzácnosti ve vzorných a nejlepších exemplářích; sbírky byly stále doplňovány a zdokonalovány. Zesnulý statkář tu ukládal vzácnosti ze svých mnohých cest a doplňoval. Jest zde množství vybraných a cenných zkamenělin nejen z Moravy, nýbrž i z celé Evropy, uložených v zasklených skříních, urovnaných, popsaných a zřetelně viditelných. Jsou zde zbytky předpotopních zvířat, velmi zachovalý otisk zkameněliny plesiosaury,³⁾ nejkrásnější kusy nerostů ze všech dílů světa. Rozsáhlé jsou sbírky živočichů, zvláště motýlů a brouků. V knihovně jsou vzácné spisy ze všech oborů vědy přírodní, spisy všeobecně málo známé. Jest tu zařízení i dokonalá laboratoř,⁴⁾ lučební pracovna a hvězdárna se všemi starými i novými přístroji a pomůckami pro zkoumání přírodovědecká.

Vstoupíme-li do velikého sálu, zdá se nám, že jsme ve studijní pracovně doktora Fausta. Jsou zde mapy, kostry, dalekohledy, knihy, folianty⁵⁾ a sextanty⁶⁾ rozloženy. Okolo nádherných lamp jsou široké mapy namalovány na stropě. Ale nejen vědecké sbírky, nýbrž i dějepisné umělecké sbírky jsou cenné. Odejdemo-li z tohoto sálu, věnovaného přírodninám, najdeme za otáčivými regály⁷⁾ málo znatelné dveře, kterými vejdemo do místnosti nejvzácnějších uměleckých sbírek.

V tomto sále jsou nádherné obrazy nejvyhlášenějších malířů minulých století: holandských, francouzských a německých; z českých Brožík a Mánes. Při stěnách stojí vzácně ozdobené truhly z okolí

¹⁾ Z rozličných způsobů psaní jména jest jediné správné i úředně uznané: Potštát

²⁾ Embolie, sražená krev ucpe cévu.

³⁾ Plesiosaurus, plavoještěr, vodní plaz předvěký.

⁴⁾ Folianty, staré knihy velikosti tehdejšího půlarchu, většího než dnešní.

⁵⁾ Sextanty, přístroje na měření úhlů v rovině i do výšky opatřeny dalekohledy a zrcadly.

⁶⁾ Regály jsou police a skřínky.

tyrolského Bolzána. Také v jiném sále jsou obrazy drahocenné, psací stoly, jaké bývaly v době empiru,⁷⁾ vyřezávané skříně z okolí Kremže, Amstetten, vitriny⁸⁾ středověké, truhly se zámky podivné práce norimberské. V těchto truhlách jsou uloženy skleněné a řezbářské věci umělecké: co kus, to skvost. Některé stoly jsou ukázky práce anglické, některé mají umělecké bronzové práce způsobu italského, indického a německého; jeden stůl jest ze dřeva růžového. Teprve před několika lety byly sbírky oceněny. Tehdy nalezen pod hromadou haraburdí v koutě odložený obraz, signovaný Jan Breughel.⁹⁾ Obraz dán pak na významné místo. Každý obdivuje tu tak zvaný umrlčí tanec čili tanec mrtvých, svým významem pocházející ze středověku, teď již jen napodobený; ve svém podrobném zpracování jsou figuríny obdivuhodné.

V jedné místnosti stojí u okna klavír od Schweighofera s perleťovou klávesnicí. Zde jsou také staré míšeňské a vídeňské porcelánové práce a množství porcelánu staročinského a vykládaných skříní s lakovým pokostem, na stěnách mnoho cenných obrazů krajin. Vedle druhé otáčivé knihovny dostaneme se do místnosti, kde jsou vyloženy velmi vzácné umělecké výrobky japonské a čínské. V jednom sále jest sbírka zbraní. Nejnovější předmět jsou vánoční jesličky čili betlém z doby 18. století napodobené a hotovené během několika desetiletí v Odrách. Při každém kroku jsme něčím neobyčejným překvapeni. Každý musí obdivovati umělecké doplnění na džbáně z doby renaissance, ozdobeném řezbami ze slonové kosti, představujícími boje z punských válek.¹¹⁾ Zemřelý statkář, majitel zámku a sbírek, nebyl povahy uzavřený, ani na sbírky žárlivý a těšila ho každá vážná návštěva. Rád viděl i hromadné návštěvy škol.

Příčiněním zesnulého statkáře, bývalého říšského hraběte Sigmunda Michala Desfours-Walderoda,¹²⁾ vzdělaného šlechtice, má zámek potštátský, stojící v chudobné krajině, nejbohatší zámecké museum z celé Moravy.

*

Pozn. red.: Tyto umělecké sbírky na zámku v Potštátě u Hranic mají být prodány a byl již proveden soudní odhad. Ve sbírce obrazů jsou originály vídeňského malíře Waldmüllera, Jožky Uprky, Mánesa, Amalie Mánesové a krásný obraz sv. Cecilie od Václava Brožíka, jehož cena se odhaduje na 80.000 Kč. O vzácné museum dle »Sběratele« se zajímá olomoucká kapitola a Bata, aby bylo zachráněno pro Moravu. Všechny sbírky potštátského zámku mají milionovou cenu.

⁷⁾ Empír, sloh výtvarných umění z počátku 19. stol., vznikl ze snahy po klasicismu t. j. napodobití ve všem umění z dob císařství a republiky římské; má formy elegantní a střídavé, příslé po přeplněném slohu barokovém.

⁸⁾ Vitriny, větší i menší zasklené skříně ležaté nebo stojaté.

⁹⁾ Jan Breughel, Brueghel, vynikající malíř holandský, z let 1568-1625, pracoval velmi podrobně; práce jeho jsou vzácné a chloubou obrazáren; Kroměříž má jich několik.

¹⁰⁾ Observatoř, pracovna pro pokusy fyzikální i hvězdářské již z doby otce Sigmundova.

¹¹⁾ Punské války mezi Římany a Karthagiňany v letech 264-146 před Kristem.

¹²⁾ Když loni v září zemřel potštátský statkář, býv. hrabě Sigm. Mich. Desfours-Walderode, české noviny se o něm nezmínily, a přece cestoval s českým spisovatelem Jos. Štolbou, který hraběti též jeden cestopis věnoval. Již proto, že ty sbírky jsou na Moravě, mělo být na ně upozorněno, aby povolání odborníci a činitelé, jest-li třeba a možno, něco zachránili. (Článek tento vzat jest z novin v olomoucké Studijní knihovně čís. III. 65.809, rok 1936. čís. 245. str. 4.)

Josef Částečka, Soběchleby:

O „posecích“.

Víte snad co jsou to »poseci«? Nevíte jistě, jako jsem nevěděl sám, až mi staříček Symerský vyprávěl něco ze starých časů, mezi tím i o »posecích«.

Za starých zlatých časů, kdy ještě lidé věřili na různá kouzla, chodívali obyvatelé kopcovitého Valašska po našem Záhoří a prodávali lidem, obvykle starším osobám, vládnoucím zlolajným jazykem, své zázračné zboží — »poseky«. Byl to kus dřeva, prý zázračného, v podobě malého dítěte, které mělo tu zvláštní moc, když je babka zasadila do země, obvykle ve sklepě a zalévala mlékem, tu mívala babka ona od své kravičky, či kozy dvojítý, ba i vícenásobný příděl mléka, na újmu některého majetníka krávy či kozy.

Majetník onen mohl nevim co dělati, od krávy mléka žádného nedostal. Dokladem uvádím příběh, který se »opravdu« přihodil, dle vyprávění staříčka, když byla u něho na výměnku stará Valentová, služebná, která za věrné dlouholeté služby dostala bývání až do smrti.

Tato stará Valentová chovala si dvě krávy. Staříček Symerský když ještě byl mladým hospodářem, měl krav v chlévě jako much v létě, jako na dvorství, na místě, které bylo v době robot a poddanství svobodným.

Krávy staříčka, ačkoliv jich bylo dosti, přece nenadojily dosti mléka, aby stačilo na krytí potřeby v domácnosti. Zato však stará Valentová prodávala překupnicím třikrát v týdnu máslo. I když byla tak stará, že se nemohla udržet na svých starých nohách, tu chodívala za ní dcera a pomáhala jí sejít po schodech do sklípka, kde stará Valentová po zemi se plazíc do kouta po studené zemi, nalávala mléko na jakési dřevo v podobě malého dítěte. Pak mumlala spokojeně jakási kouzelná slova. Pak se vypotácela zase domů do svého výměnku.

Když zemřela, spěchala do sklepa čeládka v čele se staříčkem, ale »posek« tam již nebyl. Dcera prý si ho dala zase do svého sklepa, když se provdala do sousední obce.

Drobné zprávy.

Vesnice přidáné k právu drahotušskému. Městečko Drahotuše mívalo kdysi vlastní hrdelní právo. Bylo k němu přisouzeno i několik okolních dědin. V roce 1583 náležely k právu drahotušskému městečko Drahotuše s dvěma rybáři (dnešní Rybáře) a mlýnem na koutech, celkem s 94 osedlými, Jezernice s 55, Milenov s 33, Veliká s 35, Slavič s 23, Podhoří s 20, Radíkov se 24, Klokočí s 23, Středulis s 19, Hrabůvka s 18, Uhřínov s 13 a Lhotka s 10 osedlými. Toho roku připojeny k právu drahotušskému na vlastní žádost Opatovice s 33 osedlými a Zbrašov s 18. Podobně žádaly tři další dědiny, přisouzené k panství drahotušskému o připojení, a byly 1590 přijaty: Cernotín s 35, Hluzov s 15 a Ustí se 17 osedlými. Náleželo tedy k drahotušskému právu mnoho vesnic, hrdelních případů nebývalo však mnoho. Drahotuští nechovali ani vlastního mistra popravčího, nýbrž si ho půjčovali od sousedů. Tak vznikly směšné historky o drahotušském právu a moudré radě městské (viz Záh. kron. XIX., 96). Roku 1602 učinily Drahotuše smlouvu o spo-

lečného kata s městem Hranicemi. Hraničtí měli jim za jisté poplatky svého mistra popravního půjčovali v čas potřeby. Tehdy náleželo k drahotušskému právu šestnácti dědin, Slavič, Jezernice, Podhoří, Uhřínov, Středulis, Radíkov, Milenov, Klokočí, Hrabůvka, Lhotka Michalcova, Veliká, Hluzov, Cernotín, Oustí, Opatovice a Zbrašov.

Drobnosti z Horního Ujezda na Záhoří. Na svém poli našel jsem čtyři kamenné sekery, z nichž jedna měla otvor pro toporo. Při stavbě domu p. Machačika v r. 1927 přišli dělníci při kopání základu na vrstvu červené hlíny a nedaleko vykopali popelnice, které ovšem z neporozumění rozbili. To jsou památky na původní obyvatele naší vesnice. Když přestavovali jedno dvorství u nás, našlo se tam větší množství železných špic se šípů a oštěpů, což bylo odhozeno a tak neuchováno. — Na našem kostele není na věži kříž, nýbrž monogram Maria, kostel je totiž zasvěcený narození p. Marie. Nad monogramem je nějaká železná hruška, z níž vybíhají k obloze paprsky. V kostele je každé okno částečně jiných rozměrů, takže malíř z Bystrice, když maloval kostel, měl potíže s rozvrhnutím malby.

Antonín Studený.

Staré náhrobní kameny na hřbitově v Hranicích. Nedaleko od vchodu na hřbitov jsou zasazeny do hřbitovní zdi po levé straně dva staré náhrobní kameny z pískovce, značně už porušené. První z nich je za křížem manželů Dvořákových a Glaserových. Je vysoký 160 cm a široký 90 cm. Je na něm vytesán muž v kroji 16. věku (z předbělohorské doby). Druhý náhrobní kámen je zazděn za bílým mramorovým pomníkem rodiny Schwiderskyho. Šírka obnáší opět 90 cm, výška jen 120 cm, neboť kámen je zčásti zapuštěn do země. Je na něm vytesána žena v kroji 16. století. — Zdá se, že jde o náhrobní kameny manželů, kteří byli pohřbeni původně ve starém farním kostele hranickém, a po jeho zboření se dostaly kameny na dnešní místa na hřbitově. — Oba kameny patří do městského musea. Za dnešního stavu je těžko povědět, koho představují obě figury, a je-li na kamenech nějaký letopočet nebo nápis. — V předbělohorské době byla usazena v Hranicích četná drobná šlechta, která se činně zúčastnila povstání proti Habsburkům. Oba náhrobní kameny jsou podle všeho památkou po ní. Už proto zaslouží, aby se jim dostalo pietnějšího umístění a ochrany před úplnou zkázou na nynějším místě.

Flor. Zapletal.

Anna Žerotínská, rozená Hofmanka z Grynpichlu a Střechova a na Tlumačově, byla ženou Viléma Fridricha ze Žerotína, který měl statky Starý Jičín, Hustopeče nad Bečvou a Mořice u Kojetína (o ní Záhorská kronika XX. 51—53). V obci Balhorn u města Kasselu v zemi Hessenské chovají v místním evangelickém kostele vzácný kalich, na němž je vyryt kolem starého šlechtického znaku český nápis tohoto znění: Anna Žerotínská, rozená Hofmanka z Grynpichlu a Střechova a na Tlumačově. Kalich je stříbrný a pozlacený, 21 cm vysoký, a jeho podstavec má 15 cm v průměru. Na podstavci jsou čtyři medailony sv. evangelistů, a mezi nimi čtyři jejich známé emblemy. Při kostele je kalich asi od r. 1638. Otcem paní Anny Žerotínské byl Ferdinand Hofman z Grynpichlu, prezident dvorské komory císaře Rudolfa II. v Praze. Byl evangelického náboženství. Na Moravě držel statek Rabštejn u Rýmařova a na tom pak žil po svém pádu u císařského dvora až do své smrti r. 1607. V té době se provdala jeho dcera Anna za Rudolfa, purkrabího z Donína, vlastníka panství Tlumačova. Hofman měl zajímavou knihovnu, jejíž katalog chová se dosud v Zemském archivu v Brně. Knihovna Hofmanova se udržela na rabštejnském statku až do 60. let 17. věku. Byla dána tehdy brněnským Jesuitům. Dcera Anna ovdověla r. 1610. Její manžel jí odkázal panství tlumačovské, podle kterého se psávala. V tlumačovském kostele je dosud mramorový náhrobek s českým nápisem, který tam postavila svému manželu. R. 1612 se vdala za Viléma Fridricha na Starém Jičíně. Paní Anna prála i se svým manželem povstání proti králi Ferdinandovi. Za to byly jejich statky zničeny polskými Kozáky, kteří několikrát vpadli na Moravu, táhnouce císaři na pomoc. Počátkem r. 1620 při jednom takovém nenadálém vpádu nejen přišla paní Anna skoro o všechno hotové své jmění, ale byla Kozáky odvedena a zachránila svůj život jen s největším nebezpečím. R. 1622 byla paní Anna vdovou už po druhé. Z manželství vzešla jediná dcera. Paní Anna zemřela 10. srpna r. 1649 v Hustopečích nad Bečvou. Její poslední vůle je uložena v Zemském archivu v Brně. Podle svého přání byla pochována v evangelickém kostele sv. Maří Magdaleny ve Vratislavi v rodné hrobce, kde byl pochován již její zeť (muž její dcery). Balhornský kalich

dostal se na dnešní své místo z válečné kořisti za třicetileté války. To všechno vypravuje o paní Anně Zerotínské a o balhornském kalichu Dr. Frant. Hrubý ve stati »Vzácná česká památka v cizině«, uveřejněné 13. prosince r. 1931 v »Lidových novinách« a doplněné snímkem kalichu i nápisu na něm. F. Z.

Gelasius Dobner, učený piarista, veliký zakladatel kritického dějepysku našeho, pobýval také v Lipniku n. Bečvou. Narodil se v Praze 30. května r. 1719. Do řádu byl přijat r. 1736. Potom se s ním setkáváme v Lipniku a na Staré Vodě. Dobner se zmiňuje o tomto pobytu v Lipniku ve svém vlastním životopisu, napsaném kolem r. 1788, slovy: Das erste Noviciat Jahr vollzog er zu Leipnick in Mähren, das zweite zu Altwasser, wo man ihn schon das Lehrammt dasiger deutschen Schulen anvertraute (Československý časopis historický XXIII. 129).

Flor. Zapletal.

Obraz od malíře Martina Ferdinanda Chvátala, umělce evropského jména, narozeného 28. října r. 1736 v Němčicích u Kojetína a zemřelého v Petrohradě na Rusi 11. ledna r. 1809, byl zražen do 448. umělecké dražby, která se konala ve dnech 21. až 23. října r. 1937 ve vídeňském Dorotheu. Umělecké předměty tam dražené pocházely ze Švýcarska, obraz Chvátalův z majetku soukromého domácího. Chvátal zobrazil na něm loveckou scénu, což bylo jeho oblíbeným námětem. Ve zprávě o dražbě čteme, že Chvátal nebyl Quadal, jak se podpisoval, byl zastoupen »mit einem kraftvollen Jagdstück«. Neuvádí se však, byl-li tento obraz prodán, zač a komu.

Flor. Zapletal.

Švédové na Fulneku na sklonku třicetileté války. V Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens (XVI. 103—111) uveřejnil r. 1912 J. Loserth z originálů sedm listů z let 1646 (6. února a 26. března), 1647 (2. srpna a 4. prosince) a 1648 (6. dubna, 19. května a 28. června), které odeslali z hradu Fulneku velitelé tamní švédské posádky do ovládaného jimi Pobečví. Listy byl dotčen Spálov, Hranice, Lipník, Skalička, Malhotice, Rouské, Všechnovice, Kelč, Choryně, Hustopeče nad Bečvou, Lešná a Meziříčí. V rekvisičních listech byly požadovány různé kontribuce a alimenty pro švédské vojsko. Neobešlo se to ani bez vyhrůžek, že neposlušní budou potrestáni ohněm a mečem. Údaji, čerpanými z těchto švédských listů, možno doplnit a opravit stat »Hranice za války švédské« v tomto sborníku (XX. 42—43), pokud jedná o událostech v letech 1646—1648.

Flor. Zapletal.

Krvavou exekuci v Hranicích dne 16. října r. 1627 a události, které předcházely této exekuci, vyličil Martin Zikmundek, lipenský měšťan a primátor. Jeho relaci, která obsahuje žalobní spis a rozsudek nad provinilci v Hranicích, zveřejnil v německém znění r. 1877 městský důchodní v Hranicích Matyáš Růžička, a to v časopisu »Weiskirchner Wochenblatt«, v číslech 26 a 27 ze dne 1. a 8. července r. 1877. Hlavní data o této přesmutné kapitole v dějinách města Hranic obsahuje podle materiálu, sebraného Galašem, kniha Libora Scholze »Památky města Hranic« z r. 1864 (str. 50—55). Tyto údaje Scholzovy pojal Vojtěch Bartovský r. 1906 do své knihy »Hranice« (str. 111—112) a r. 1909 do Hranického okresu Vlastivědy moravské (122). Zikmundkovu relaci v českém překladu zveřejnila r. 1932 Vlasta Fialová (Naše Valašsko III. 23—29) a Josef Malý (Věstník Matice opavské XXXVII. 158—164).

Flor. Zapletal.

Zvonění proti kobyilkám v Drahotuších r. 1712. V minulých stoletích byla všeobecně rozšířena pověra, že zvony mají nadpřirozenou moc zahnati mraky, přinášející zhoubu a zkázu. Cetné doklady o zvonění proti mračnům a bouřkám na Moravě uveřejnil dr. J. Skutil v minulém roč. Z. k. Pověra tato byla rozšířena i v našem kraji, jak ukazuje zápis přísežného písaře drahotušíského Alexandra Horna z r. 1712 v městské pamětní knize o zvonění proti kobyilkám (fol. 126) »Ao 1712 dne 5. septembris kobyilky jsou letěly ve dne i v noci, takže slunce viděno býti nemohlo, proti nim se také zde v Drahotuších zvonilo, a takové kobyilky do Polska letěly sem i tam, jedni houfové k horám Podštátských, druhý houfové k Záhoří, třetí a největší jejich march byl k Holomúci. V mnohých místech ty kobyilky se položily do kotlíkův zvejši a místy i škody činily, kterých se svině dosti nažhraly, však jim nic neškodilo i také jiný dobytek jich žhral. Takové kobyilky na jejich křídlech jakési litery měly, kterýmž nemohl žádný vyrozuměti.« V Radíkově ještě 1909 se zvonilo proti bouře a mračnům. B. I.

Za vydávání a redakci odpovídá Antonín Fröhlich v Dol. Újezdě.

Tiskem knihtiskárny Jar. Strojil v Přerově.

Novinky Vydavatelského odboru ÚSJU. — Povinné lidové písně a hymny v 2—3 hlasové úpravě Karla Konvalinky pro 3.—8. postupný ročník národních škol československých. Sbírká obsahuje povinné, min. školství a nár. osvěty schválené lidové písně, k nimž připojeny jsou i povinné hymny malodohodových států. Cena Kč 3'60. — Nejkrásnější obrázek Masarykův. Obrázek velikého prezidenta Osvoboditele byl vydán k přiblížení jeho dětem. Je vytisknut hlubotiskem na kartonu rozměrů 19×26 a dodává se při hromadných objednávkách za pouhých 50 hal. — »Masarykův odkaz«. Je to praktický výběr z Masarykových životních příkazů, vytištěn na kartonu. Měl by viseti na stěně každého bytu každého českého člověka a na stěně každé třídy české školy. Cena Kč 1'—.

Pro školy, tělocvičny, kanceláře, čítárny, knihovny, úřady je vydán »Masarykův odkaz« v krásné velké úpravě. Jsou to tři tabule, vytištěné velmi výrazně a vkusně, vel. 56×75 cm. Zarámovány do prostého černého rámu budou nejen vkusnou, ale povznášející výzdobou v každé místnosti. Každá tabule má krásný obrázek prezidenta Osvoboditele na výborném bělostném papíru — a stojí (nezarámovaná) Kč 10'—, učitelská cena jen Kč 7'50. Celý »Masarykův odkaz« stojí tedy Kč 22'50. Umístěte je ve všech školách! Ať vytváře, bez umlčení, po léta hlásají každému odkaz Osvoboditelova ducha. — Vydal Vydavatelský odbor ÚSJU., Brno, Dvořákova č. 4.

Jistá cesta k vzestupu. K vzestupu v životě není zapotřebí jen pily a úsilí, nýbrž i znalosti. Kdo má ku příkladu dobré znalosti němčiny, má nejlepší možnosti, jak se dostat kupředu. Učiti se němčině není tak těžké, jak si to mnohý představuje. Je to usnadněno jazykovým kursem »Němčina pro začátečníky«, který je sestaven tak prakticky a povzbudivě, že učení neznámená námahu, nýbrž je spíše zábavou. Kdo se denně zabývá půl hodiny tímto jazykovým kursem nabude v několika málo měsících dobrých znalostí němčiny. K dalšímu zdokonalení slouží známý a osvědčený časopis »Česko-německý čtenář a překladatel«, vynikající mnohostranný časopis pro zábavu a poučení, jehož všechn obsah je podán v obou řečích, český a německý vedle sebe. — Ukázkové sešity zdarma a prospekty zašle nakladatelství Gustav Förster v Jablonci n. N.

Jak docílíme hojnosti krásného ovoce jest název knihy, jež v těchto dnech vyšla již v 5. rozšířeném vydání. Autor, Josef Vaněk, zahrad. architekt a odborný spisovatel v Chrudimí, vydal tímto velice důležitou brožuru, kterou uvidí každý majitel a přítel ovocných stromů. Brožura jest také dobrým vodítkem pro přednášky na školách a obecní knihovny. Jest to praktická kniha, která ve stručné, jasné a účelně sestavených člancích do podrobnosti seznamuje čtenáře s abecedou úspěšného ovocnaření. Tato cenná kniha znamená opravdový pokrok v našem ovocnictví. Autor knihy stává se tímto dílem specialistou a učitelem nových směrů v našem ovocnictví. Z obsahu jest zřejmé, že jest nejen přívržencem směrů moderních, ale i jejich kritikem. Kniha tuto není třeba chváliti, neboť zaujímá nejen její obsah, podávaný zvláštní spisovatelskou metodou, ale i věcnost, praktičnost, zvyšovaná 142 podárenými ilustracemi. Ze se kniha v krátkém čase stala tak populární, že bylo již nutno vydati 5. vydání, můžeme přičítati tomu, že má tak výborný obsah, který se hodí pro každého majitele ovocných stromů a to ať praktika nebo theoretika. — Konáme jen milou povinnost vůči našim čtenářům, když tuto knihu vřele doporučujeme. Cena brož. Kč 15'—, váz. Kč 25'—. Obdržeti lze v každém knihkupectví, nebo přímo v nakladatelství zahradnické literatury (»Zahrada«), Chrudim 105.

Učitele národních škol upozorňujeme na **Novinky Státního nakladatelství, pobočka v Brně, Františská.**

Beran J. — Hála J. — Konvička J.: Učebnice vlastivědy pro žactvo 3. postupného ročníku obecných škol málotřídnicích v zemi České a Moravskoslezské. Váz. Kč 5'60. — K této učebnici: Pracovní sešit pro žactvo Kč 2'70.

Dtto autoři: **Učebnice vlastivědy, pro žactvo 4. a 5. post. roč. ob. škol málotřídnicích.** Běh A váz. Kč 6'30. — Běh B váz. Kč 6'50. — Pracovní sešit k této učebnici; Běh A, seš. Kč 2'80. — Běh B, seš. Kč 3'—.

Novák E.: 24 povinných lidových písní pro 3. až 8. post. roč. národních škol československých. Čkm. 1415. Seš. Kč 1'40.

Pluhař B.: Co jsou rodičovská sdružení? (Pokyny pro jejich pracovníky.) »Knihovna rodičů« sv. 5. Seš. Kč 3'60.

Tožička B.: Petříčkovovo dobrodružství. (Prvoučné čtení o zelenině.) Seš. Kč 4'40.

Eliáš R.: T. G. Masaryk. »Naše světla« sv. 1. Druhé oprav. vydání. Seš. Kč 4.—
Špitálská A. — Zimová B.: Příručka k učebnici domácích nauk pro školy
obecné. Seš. Kč 4'50.

Kohoutek C.: Mluvnice a pravopis v duchu nových osnov. »Osnovy a praxe«,
sv. 34. Seš. Kč 6.—

Keprta J.: Definitivní učebné osnovy pro obecné školy. »Osnovy a praxe«,
sv. 36. Seš. 4'50.

Jurek J.: O Rumunsku. Sborníček vhodných článků, básní a písní ke školním
oslavám. Brož. 5'50.

Viskup P.: Lékař vaří dětem. Knihovna rodičů« sv. 24. Seš. Kč 3.—

BIBLEX praktická kartotéka Josefa Rabenovského pro domácí knihovnu.
Listky různobarevné ze 17 hledisek knihomila registrují knihy dle spisovatelů i dle
názvů. Karta na 100 listků Kč 29.—, na 300 až 500 listků za Kč 55.—. Listky 100
kusů Kč 8.—. K dostání u nakladatele J. V. Mangla v Šumperku.

Pes v domě jest zajímavý, poučný článek v známém časopisu **Lípa** (v č. 6 a 7)
od praktika ve výchově a životosprávě psů, v němž najde majitel psa mnoho prospěšného
pro jeho výchovu, aby stal se dobrým přítelem a ochráncem. V každém
čísle jedinečného rodinného časopisu Lípy, **najde čtenář vždy něco prospěšného
pro sebe**, svoji rodinu a hospodyňka vedle zábavy, krásných 2 románů od Fringilly
a J. Parmové, veselého čtení o příhodách Ofky, **mnoho rad a pokynů pro šití, ple-
tení, vaření, vedení domácnosti**, vedle zvláštní zdravotní rubriky, **důležité pro
zdravého i nemocného**. Levné úrazové pojištění Lípy přijde jistě vhod. Lípa vy-
chází každý druhý čtvrtek pouze za Kč 1.—, stříhová příloha při sudém čísle za
Kč 2.—, proto odebírejte tento užitečný časopis. Administrace Praha-Smíchov,
Husova číslo 7.

 Vydavatelstvo Záhorské kroniky má na skladě tyto vázané
 ročníky: X., XI., XII., XIII., XIV., XV., XVI., XVII., XVIII.
 a XIX. po 12 Kč; knížku A. Fröhlich, M. Fröhlichová:
 Město Lipník a hrad Helštýn za 7 Kč; A. Fröhlich, M.
 Fröhlichová a B. Indra: Hranice a lázně Teplice n./B. Prů-
 vodce. — Cena Kč 5'50 poštou.

Školní nábytek

všech konstrukcí: dřevěné,
železné i z ocelových tru-
bek autogenicky svařova-
ných, vyrábí

První odborný závod
na výrobu školního nábytku

František Talla, Přerov

Cukrovarská 3, tel. č. 182.
Vlastní vynálezy.

Prospekty zdarma

